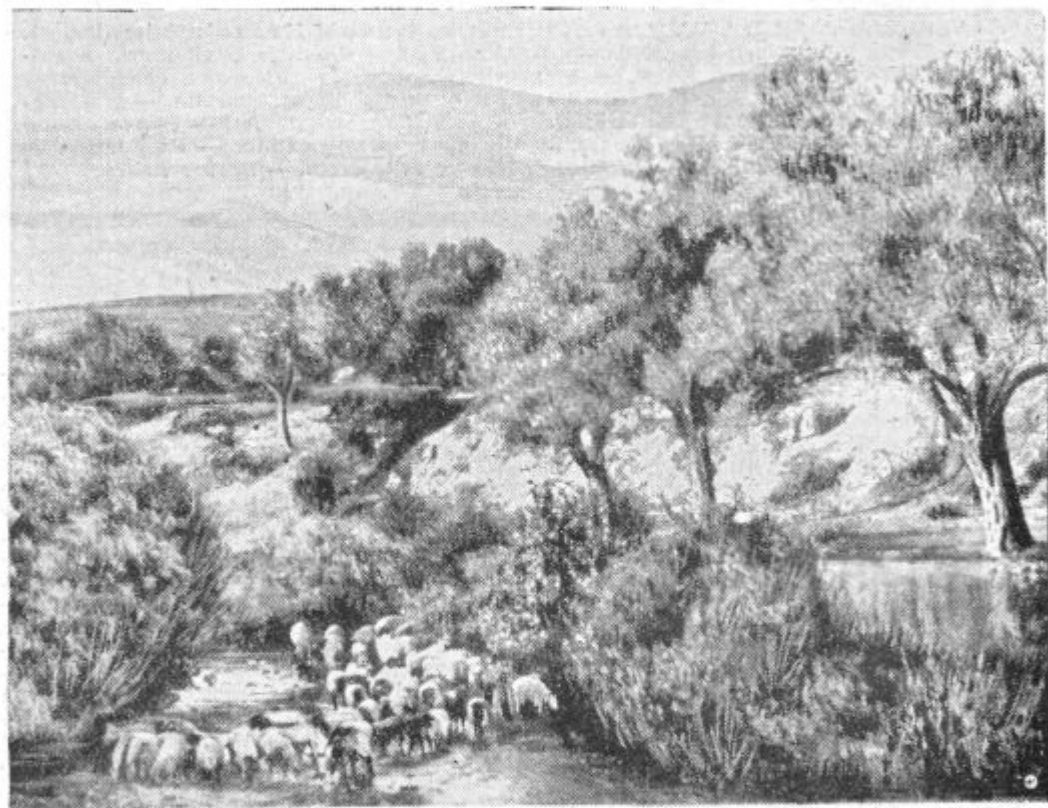


ŽIVLJENJE IN SVET



Pogled na Parnas

13. decembra

24

Knjiža 10.

19 Ljubljana 31

Zivljenje in svet

Ilustrovana tedenska revija

Izhaja vsako nedeljo in stane celoletno (dve knjigi) Din 80.—, polletno (ena knjiga) Din 40.—, trimesečno Din 20.—, mesečno Din 8.—. Posamezna številka Din 2.—. Naročnina za inozemstvo: ITALIJA, trimesečno 8 lir, polletno 16 lir, celoletno 30 lir. — FRANCIJA, mesečno 4 franka. — ČESKOSLOVASKA, mesečno 6 kron. — AVSTRILIJA, mesečno 1 šiling. — Amerika in ostalo inozemstvo letno 1 1/2 dolarja.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Knafljeva ulica 5.

VSEBINA št. 24: Dr. V. L. Travner: Irska. — Rudolf Kresal: Tujec (konec). — Energija iz zemeljskih globin. — Strupena riba. — Odkritje D vitamina. — Friderik Bergius in Karel Bosch. — Flaubertova Evalalija. — Piccardov naslednik. — Maršal Lyautey. — D. S. Merežkovskij: Smrt Julijana Apostata. — Washingtonov most. — Dr. Jože Rus: Geografija v filmu »Durmitore«. — Jalovo vedeževanje. — Praktične knjižne omare. — Vse moderno je prastaro. — Karikatura. — Tedenski jedilni list. — Ločitve zakona po vsem svetu. — Humor v slikah.

Ločitve zakona po vsem svetu

»Rodil se je,
žive! je, se oženil in umrl.«

Tako je pesnik Christian Fuerchtegott Gellert iz Lipskega že pred skoraj 200 leti kratko in jasno označil najvažnejše trenutke v človeškem življenju v dveh vrsticah, ki sta postali slavna krilatica... Ta krilatica tudi še danes velja, toda moderen človek bi vprašal, kje tu ostane možnost ločitve.

Kar je bilo za Gellertovih časov še tako redko, da je mogel pesnik s polno pravico iti preko tega s stališča »normalnega« življenja, je dandanes vsakdanja stvar. Mnogim ljudem ni dovolj, da s svojim življenjem trikrat zaposlujejo magistrat, ki registrira njihovo rojstvo, poroko in smrt, vmes se mora truditi z njimi tudi še deželno sodišče — sodnik za ločitve zakona.

V l. 1929 — tako daleč sega zdaj najnovejša uradna statistika — se je ločilo v Nemčiji 39.424 zakoncev.

Od teh nevzdržnih zakonov — 295 ni trajalo niti leto dni. Stari zakoni oziroma paragrafi se opirajo na »trajnost zakonov«. Pri skoraj polovici ločenih parov je trajal zakon 5—10 let. Dogaja se pa tudi, da se ločijo zakonci po 20-letnem ali še daljšem zakonu. Zakaj se mož in žena ločita? Ali sta pozabila vse, kar ju je nekdanj družilo? Čudno je dejstvo, da zakoni iz ljubezni nikakor niso trajnejši od zakonov, ki so jih ljudje sklepali po razumu. Brez dvoma so bili »vojni zakoni« po večini ljubezenski zakoni, in prav pri njih beleži statistika posebno močno stremljenje po ločitvi.

Ze prej smo vprašali za vzroke ločitve. Sociolog težko odgovarja na to vprašanje. Jurista pa to vprašanje ne spravi v zadrego. Sodnik sme izreči ločitev le zaradi po zakonu točno določenih »vzrokov« in nič ni

bolj enostavno, kakor pridati ločitveni statistiki še rubriko ločitvenih vzrokov. A ves svet ve, kako pogosto so ti vzroki le navidezni, ki skrivajo čisto druge motive. Od tod izvira zdaj splošno priznana potreba reformirati sedanje ločitvene procese. Naposled so pa tudi ti navidezni ločitveni vzroki zanimivi. Pred vojno je prevladovalo pred vsem zakonolomstvo; danes stopa v ospredje »kršenje zakonskih dolžnosti« in »nepoštено postopanje«. Tudi duševno bolezen partnerja zdaj pogosto navajajo kot vzrok zahtev po ločitvi. Redkeje tožijo zaradi »zlobnega zapuščanja«. To razlaga državni urad za statistiko z rastočimi gospodarskimi težavami. Delitev gospodinjstva stane mnogo denarja in jo je treba dobro premisliti. Tako včas le še pomanjkanje vzdržuje že razpadel zakon, in ni več redko, da stanujeta zakonca tudi po ločitvi še v istem skupnem stanovanju.

V kateri deželi ali v katerih delih dežele so ločitve zakona najbolj pogoste? Če računamo letno število ločitev na 100.000 prebivalcev dotičnega ozemlja dobimo tako zvano »ločitveno število«. To število je v velemestih največje in po deželi najmanjše. V Nemčiji ima Hamburg rekord — mornariško življenje? — z ločitvenim številom 203,2 — temu sledi Berlin s 189,7. Najbolj trajni so zakoni menda v Hohenzollernu z ločitvenim številom 17,9. V svobodni državi Saški je ločitveno število 70,9, nekaj višje od povprečne državne številke — 61,6. Navajamo še nekaj primerov iz inozemstva, pri čemer pa je treba upoštevati vpliv različnega zakonskega prava glede lahke ali otežkočene ločitve. Števila so najnovejša; znana so iz l. 1927—1929.

Nadaljevanje na predzadnji strani

ŽIVLJENJE IN SVET

STEV. 24.

LJUBLJANA, 18. DECEMBRA 1931.

KNJIGA 10.



Kralj in kraljica po prvodecemberski službi božji v Saborni cerkvi

Dr. Vlad. Travner

Irska

K desetletnici irske svobode

Dne 6. decembra 1921 je postala Irska svobodna država v okvirju britskega imperija. S tem so se končali zmagovito stoletni gigantski boji malega in zatiranega naroda za obstanek in svobodo. Usoda Ircev — njihovo ogromno trpljenje, njihove junaške borbe, njihova vztrajnost in požrtvovalnost in njihova končna zmaga — sliči usodi našega troimenega naroda. Zato čutimo iskreno in globoko simpatijo za ta narod, ki je bil stoletja naš idejni zavznik v borbi za enakopravnost in svobodo užaljenih in zatiranih. Umestno je torej, da se radujemo skupne zmage in da se spominjamo zato znamenite obletnice irske zgodovine.

A. Zgodovinski pregled

Da je bila današnja Irska obljudena že v najstarejših časih, pričajo številne in dragocene najdbe iz mlajše kamnite, brončene in latenske dobe. Posebno znamenita so grobišča v New Grange z umetniškimi spiralnimi okraski, ki kažejo jasno skandinavski vpliv. Ta umetnost se je ohranila še v srednjem veku.

Okoli 400 pr. Kr. so prišli na otok iz Škotske Kelti, t. j. današnji Irci, ki so poleg Bretoncev (Francija) in Kimbrov ali Welsh (Wales in Cornwallis) edini ostanki nekdanjega mogočnega in številnega naroda. Tako spadajo Irci med najstarejša plemena sveta. Sami so se imenovali Erin (novoiško: Eire), iz česar so nastale označbe otoka »Hibernia« (lat.) in Ireland (angl.). Poimen izraza ni znan. Drugo ime otoka »Scotia« se je kmalu zgubilo. O davni preteklosti Ircev govore številne narodne pravljice in junaške pesmi, ki pa vsebujejo le malo zgodovinskih dejstev. Prebivalci so se delili v več držav, ki so se pogosto med seboj borile. Oboževali so sonce in ogenj, kar dokazujejo še ohranjeni okrogli, do 40 m visoki stolpi, imenovani clochach (angl. steeples). Veliko vlogo so igrali v javnem in zasebnem življenju

svečeniki (druidi) in dvorni pevc (bardi).

Kršćanstvo se je ukoreninilo v teku 5. st. Glavne zasluge za to si je pridobil apostol in zaščitnik Irske sv. Patrik († 465), ki je ustanovil v svoji domovini več samostanov, cerkva in škofijo Armagh. Do konca 8. st. je cvetela v deželi visoka kultura, ki je imela seve povsem verski (cerkven) značaj. To je bilo mogoče, ker je bila Irska edina pokrajina v Evropi, ki ni trpela zaradi preseljevanja narodov. Številni pridni menihi so obdelovali zemljo, poučevali narod in pisali mnoge bogoslovne knjige. Najznamenitejši irski samostan te dobe je bil na otoku čiču Jona (zdaj Holy Island) pri Arramu. Iz Irske so izšli tudi številni misijonarji, ki so oznanjevali evangelijskoraj vsem tedaj znanim paganskim narodom, kakor Fridolin († 500), Kolumba († 615) in Gal († 646), ustanovitelj slovečega samostana (sedaj mesta in škofije) St. Gallen v Švici. Ta razvoj so prekinili paganski Normani, ki so v teku 9. in 10. st. po težkih bojih zasedli otok. Sredi 10. st. so sprejeli zmagovalci krščanstvo in se povsem združili z domačim prebivalstvom. Napori Norvežanov, polastiti se Irske (1102), niso imeli trajnih uspehov.

V začetku 12. st. je bilo na otoku pet kraljestev (Leinster, Munster, Ulster, Connaught in Meath), ki so živele čisto v sporih. Od časa do časa so si izvolili vladarji skupnega vrhovnega poglavarja (nadkralja). Zemlja je bila last posameznih plemen; vsak svobodnjak pa je imel osebno pravico do kosa zemlje, ki ga je potreboval.

Te razmere so se spremenile popolnoma s prihodom Angležev. 1156 je podaril namreč papež Hadrijan IV. (rojen Anglež) angleškemu kralju Henriku II. irski otok. Te pravice se je poslužil kralj 1171/72, zasedel zaradi domačih sporov onemoglo Irsko, ukinito staro irsko ustavo, uvedel angleške zakone in razdelil zemljo med svoje barone, ne meneč se za pravice domačega prebivalstva. Tako so povzročili

že prvi začetki angleškega gospostva smrtno sovraštvo med obema narodoma. Posledica tega so bili neprestani upori in boji Ircev z zmagovalci. Slednjič je 1175 osvobodil Roderik O'Connor severni del otoka izpod angleškega jarma, medtem ko je ostal južno-zapadni del Pale angleška kolonija, ki jo je upravljal kraljevi namestnik



Kraljica Elizabeta
(Slika Federiga Zaocara v sienski akademiji)

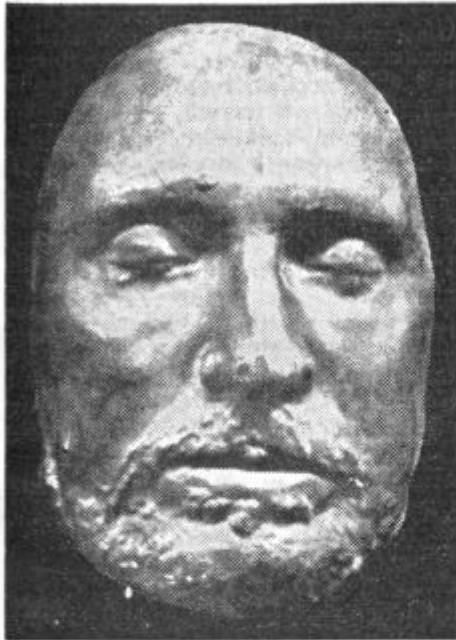
(king's lieutenant). V tem času (1253) se omenja prvič irski parlament, ki pa je smel zborovati le s privoljenjem angleškega kralja. Kakšna je bila sicer uprava kolonije, dokazujeta kilkennyški statut (1366), ki prepoveduje izrecno vse zakonske in trgovske zveze med Angleži in Irce in dejstvo, da so zasedli vsa vplivna cerkvena mesta zmagovalci. V 1315—1318 so skušali Irce s pomočjo škotskega kralja Roberta Bruceja pregnati sovražnike z otoka. Ta poskus pa se je izjalovil. Kmalu nato je angleško gospostvo v Irski skoraj popolnoma prenehalo. V 14. in 15. st. so izbruhnile namreč v Angliji krvave državljanske vojne, predvsem vojna obeh rož (Lancaster in York). Razen tega so bili zapleteni Angleži v boje s Francozi, tako da se niso mogli dosti brigati za irske zadeve.

Henrik VII. Tudor je 1494 znova utrdil angleško oblast nad Irce in imenoval za svojega namestnika sira Edwarda Poyninga. Ta je dal deželi novo ustavo, imenovano »Poyningssakte«, ki je bila v veljavi skoraj 300 let. Po tej ustavi so veljali zakoni, ki jih je sklenil irski parlament le, če jih je potrdil angleški kralj.

Njegov naslednik Henrik VIII. (1509—1547) se je 1532 proglasil za cerkvenega poglavarja na Angleškem in skušal uveljaviti svoje cerkvene reforme tudi na Irskem. Prevzel je naslov »irski kralj in poglavar irske (= reformirane) cerkve«, odpravil samostane in porušil tako podlago irske izobrazbe. Tem reformam so se odločno uprli katoliški cerkvi zvesti Irce. Sovraštvo med obema narodoma, med premaganci in zmagovalci, se je pridružilo odslej še sovraštvo med katoliki in anglikanci. Začetke reformacije je sicer zatrla Marija Katoliška (1553—1558); tem hujša pa je bila reakcija pod njeno naslednico Elizabeto (1558—1603). Neusmiljeno je preganjala katoliško cerkev, prepovedala Irce vstop v državne službe in jim vzela okoli 600.000 oralov zemlje, ki jo je podarila anglikańcem. Temu zatiranju so se uprli Irce s pomočjo papeža in španskega dvora. Irski vodja Hug O' Niell je poklical celo na pomoč špansko vojsko, katero pa so Angleži v bitki pri Kingsale (1601) popolnoma porazili. Slednjič so se morali vdati Irce na milost in nemilost.

Še hujše so bile razmere pod Jakobom I. (1603—1625), ki je vzel irskemu narodu okoli 800.000 oralov zemlje in jo prodal za smešno ceno raznim spekulantom in pustolovcem. Za časa Karola I. (1625—1649) je konfisciral angleški parlament še nadaljnjih 2,5 milij. oralov. Slednjič je izbruhnil 1641 pod vodstvom sira Phelima O' Neala strahovit upor, ki je trajal celih 11 let. Ker je izbruhnila v tem času tudi na Angleškem velika državljanska vojna (ki se je končala z usmrtnitvijo kralja), so dosegli uporniki prvotno znatne uspehe. Pobili so več tisoč angleških kolonistov, ostale pa pognali z otoka. V jeseni 1649 je prišel na Irsko Oliver Cromwell z veliko vojsko, ki je šla z nepopisno krvoločnostjo v boj. Cromwell je razpisal celo za glavo vsakega

Katoliškega duhovnika 5 angl. funtov (= 1500 Din); toliko so plačevali ta-krat na Angleškem za vsakega ubitega volka. V teku dveh let so Angleži udušili upor. V tem času je poginilo okoli pol milijona Ircev, deloma v voj- ni, deloma zaradi lakote in bolezni. Okoli 100.000 pa se jih je izselilo v Ameriko in v razne evropske države.



Cromwellova posmrtna maska

Strašni zmagi je sledila še strašnej-ša osveta. Mnogo odličnih Ircev — med njimi O' Neal — je umrlo na mo-riščih. Okoli 2000 otrok so prodali zmagovalci kot sužnje v Jamajko. Vsi, ki so se udeležili upora, so zgubili $\frac{2}{3}$ premoženja in celo tisti, ki so ostali nevtralni, so norali oddati $\frac{1}{2}$ zemljišč. Uropano zemljo so dobili vojaki in pustolovci. Vse ostale Irce so izgnali na skrajni zapadni del otoka. Kljub temu irski narod ni obupal. Pod Karo- lom II. (1660—1685) in Jakobom II. (1685—1688) so si priborili Irci celo nekaj pravic: dobili so nazaj nekaj zemljišč; tudi kraljevi namestniki so bili včasih katoliki. Upori pa so bili še vedno pogosti. 1689 je prišel novi kralj Viljem III. Oranski (1689—1702) z veliko armado na Irsko in potolkel upornike v več krvavih bitkah. S tem se je poslabšal položaj Ircev do skraj- nosti. Angleški parlament je zaplenil

znova 1.000.000 oralov zemlje in izdal barbarske kazenske zakone (penal laws), ki naj bi že v kali zatrli uporno gibanje. Prebivalci so morali izročiti vse orožje. Katoliški pouk in javno bogoslužje sta bila strogo zabranjena. Staršem se je vzela pravica, vzgajati doma ali v tujini svoje otroke. Izgnali so vso višjo duhovščino. Vsi Irci so bili izključeni iz sodelovanja pri upra- vi, zakonodaji, trgovini i. t. d. Zemlje- knjižna posest je bila povsem onemo- gočena. Katolik je smel imeti kvečje- mu konja, ki pa ni smel biti vreden več kot 5 funtov. Pač pa so se morali udeleževati Irci protestantskih pridig in vzdrževati številne in sijajno pla- čane anglikanske duhovnike. Ti zako- ni se sicer niso vedno strogo izvajali; toda že dejstvo, da je obstojala taka »pravica«, je bil vzrok, da je sovražstvo vedno bolj naraščalo.

Ker Irci niso mogli zboljšati svojega položaja na zakonit način, so segli po skrajnem sredstvu, ki jim je še ostalo, po terorju. V tem času so nastale po- vsod skrivne teroristične družbe, ki so z vso doslednostjo izvajale svoje pro- grame. Tako so n. pr. »Defenders« iz- vrševali skrivnostne smrtne obsodbe, »Beli dečki« (White boys) — tako imenovani po belih srajcah, ki so jih nosili nad obleko — so ponoči napa- dali in morili prevzetne angleške urad- nike in duhovnike, »Hrastova srca« (Hearts of oak) so agitirala zoper dav- ke in javna dela, »Pravi dečki« (Right boys) so prisegli, da ne bodo plačevali anglikanski duhovščini desetino itd.

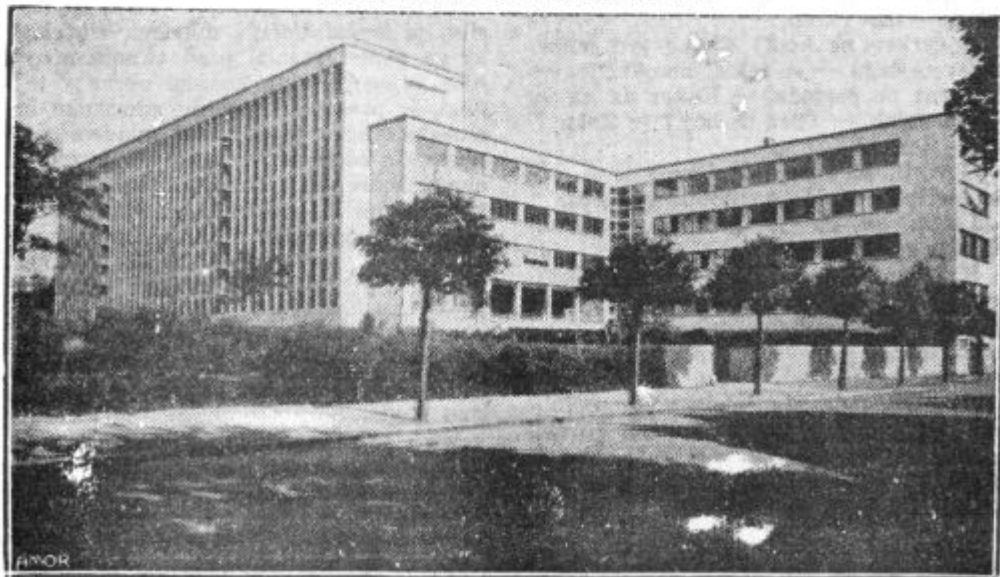
Zmagoviti osvobodilni boji severnih Američanov zoper Angleže (1766 do 1783) so povzročili med Irci novo gi- banje, posebno ker so jih podpirali Francozi z denarjem, orožjem in pro- stovoljci. Upornikom so se pridružili nekateri uvidevnejši angleški kolonisti (posebno Henry Grattan in lord Charlemont), ki so zahtevali odločno, da se ukinejo krivični in nesmiselni zakoni in da se da deželi svoboda. Ta- ko je bila angleška vlada prisiljena, dovoliti Irski nekatere olajšave. 1778 je dovolila javno katoliško bogoslužje, 1782 pa ukinila »Poyningsakte«. Tudi so smeli Irci odslej vzdrževati na last- ne stroške šole in si pridobivati zem- ljišča. Še večje uspehe so dosegli za časa francoske revolucije. 1791 so ustanovili v Dublinu »Irsko zvezo«

(United Irishmen) z namenom ustanoviti s francosko pomočjo svobodno irsko republiko. Ker se je bal angleški parlament državljanske vojne, je dovolil Irceem na predlog Edmunda Burkeja še nadaljnje olajšave. Ukinil je več trdih kazenskih določb in loviti mešane zakone in razne manjše ugodnosti pri trgovini in obrti. Katoliki niso bili več primorani udeleževati se protestantskih propovedi. Tudi so dobili dostop k nižjim službam in aktivno volilno pravico v parlament. Ostale zahteve je vlada odbila. Zato so 1796 in 1798 izbruhnili s francosko pomočjo novi upori, ki jih je angleška vojska siloma zadušila. V teh bojih je padlo okoli 30.000 Ircev. Da bi pa onemogočila nadaljnje nemire, je sklenila angleška vlada združiti irski in britski parlament, kar se ji je slednjič s podkupovanji in grožnjami posrečilo. Dne 1. januarja 1801 je stopila v veljavo tako zvana »finalna unija«. Irska je postala del Velike Britanije. V gosposki zbornici jo je zastopalo 28 izvoljenih pirov in 4 škofi; v parlamentu pa 100 poslancev grofij, mest in trgov. Dogovorjeno je bilo tudi, da prevzame Irska za prvih 20 let $\frac{2}{15}$ vseh državnih izdatkov; zato pa bi imeli Irce iste pravice kakor Angleži.

Ta dogovor, ki bi bil gotovo obema strankama v prid, pa se ni izvršil za

radi odpora bigotnega in kratkovidnega kralja Jurija III. (1760—1820). Tako so se kljub uniji nadaljevale borbe med Ircei in Angleži. Povod so dale visoke desetine in najemnine, ki so jih morali plačevati irski najemniki anglikanski duhovščini in veleposestnikom. Vodja Ircev v teh bojih je bil odvetnik Daniel O'Connell, eden največjih parlamentarcev in organizatorjev vseh časov (r. 1774, † 1847). 1802 je ustanovil v Dublinu »Katoliško zvezo«, ki je imela po vsej deželi silajno organizirane podružnice. V njih se je koncentriralo irsko politično delovanje. S to organizacijo se je posrečilo O'Connellu, da je sprejel parlament 1829 uredbo Emancipations-Bill, ki je odpravila mnogo krivic in olajšala znatno položaj irskih najemnikov. Nato so se vršili boji zaradi ločitve Irske od Britanije. V to svrhu je osnoval O'Connell 1832 tkzv. Repeal-Association, ki naj bi dosegla ta cilj na zakonit način. Te ideje ni mogel uresničiti. Njegova zasluga pa je, da je položil s tem delom prve temelje bodoči irski svobodi. Zadnja leta njegovega burnega in plodonosnega življenja je grenil gospodarski propad Irske, ki so ga povzročile slabe letine in ki so prisilile mnogo rojakov, da so se izselili v Ameriko. (Dalje)

Moderna arhitektura



Novo poslopje državne knjižnice v Bernu

Rudolf Kresal

Tujec

(Nadaljevanje)

Lepa jesenskega dne so ljudje opazili na možu nenavadno veselje. S krepkim, veselim korakom in z dvignjeno glavo je šel skozi ulico in odločno zavil naravnost v mestno hišo.

Kaj je? Kaj se mu je pripetilo?

Se isti dan so ugledali na njegovi hiši majhno črno stekleno ploščo, na kateri je bilo z zlatimi črkami zapisano:

ZDRAVNIK

dr. Nik. Premc

V ulici je iznova zašumelo. Drugi dan je vedelo že vse mesto, da je mož zdravnik.

V ljudeh je nastala čudna izprememba. Poprej nemo sovražstvo, strah, ki sta bila izražena le s šepetom in neprestanim ugibanjem — sta se izprevrгла v grozo — da zdraví on — ki je v zvezi s hudim —.

On ni človek. Bog ve, kaj ima na vesti? — Iz njegovih oči gleda včasí vrag — včasí obup in smrt — včasí pa veselje — kako škodoželjno veselje.

V njihovih očeh je bilo vse narobe. Podoba, ki so jo v svojem presenečenju prve dni o njem ustvarili v sebi — je bila neizbrisna.

In kakšen nos ima! Gotovo je jud! —

Njegov profil pa je bil povsem pravičen — nos raven.

V cerkev ne hodi! Kadar gre mimo najsvetejšega — se nikoli ne odkrije. — Nikogar ne pogleda. — Kakor da ga je vsega strah. — Česa se boji? — Zakaj? — Zakaj?...

Govorili so vsevprek. Okrog moža so se pletle mreže in ga hotele zadušiti.

Lotila se ga je prejšnja mrkost. Ljudje so pobesnili.

Kaj nam je treba novega zdravnika? — Čemu nam bodo trije? Dva sta nam bila dovolj!

Krčme so oživele. Prejšnjima zdravnikoma tudi ni bilo prav, da je prišel tretji. Iznenada sta imela polno bolnikov. K njima so hodili povsem zdravi ljudje. In oba sta si mela roki. Netila ogenj — v svoji sobi, ko jih je mogel slišati le namišljeni bolnik.

★

Tujec pa ni črnil ene besede. Zadnje dni je hodil po mestecu z dobrim

nasmeškom. Vsako opoldne so ga oprezovali, ko je šel v krčmo h kosilu, in zvečer, ko je šel k večerji. Kosil in večerjal je sam — v posebni sobi — tako je hotel krčmar.

Otroci, ki so se igrali na cesti, so se mu strahoma umikali, se razbežali za njim. Pripetilo se je — da je ta ali oni vrgel za njim kamen in ga zadel v hrbet. Mož se ni nikoli obrnil.

Nekoč je nekomu hotel dati slaščic, otrok je začudeno, široko pogledal, pogledal tujca v obraz, iztegnil ročico, nato pa v trenutku zajokal in zbežal kričaje: mama! mama!

★

Nekega jutra, ko je mož šel na izprehod, je opazil tik pred svojo hišo človeka, ki se je skušal skriti. Nehote je pogledal v sosednje hiše. Za vsakim oknom je ugledal k šipi se iztezajočo glavo. Mož se je stresel. Potem pa je mirno šel svojo pot.

Ljudje so se škodoželjno nasmejali. Nekaj je bilo v zraku.

★

Dnevi so potekali. Bližal se je december. Na cestah je že zmrzovalo. In mož se je zavil v črno suknjo s črnim kožuhom.

Vsako opoldne, ko se je vračal od kosila, je srečal tistega mladega človeka, ki ga je bil zasačil pred oknom svoje hiše. Njegov bolni, koščeni obraz v tej ulici, je presenetil v možu zdravnika in človeka. Ostro je pogledal mladeniču v obraz. In zdelo se je, kakor da je mladi človek vztrepetal. Takoj za tem pa je iz široko odprtih, steklenih oči šinil v starega moža sovražen blisk. — Ob vsakem srečanju sta se gledala. Nihče ni hotel oči pobesiti. Vendar pogled mladega človeka je neprenehoma begal z enega zdravnikovega očesa na drugo — in se je očitno trudil, da bi vzdržal možev pogled. — Zdravnik ga je od dne do dne gledal bolj dobrohotno. Mladi človek pa se nekega čudnega sovražstva ni mogel ubraniti. Čutil je, da zdravnikove oči neprenehoma iščejo, nenehoma dobrohotno vprašujejo — in sodijo — a že v naslednjem trenutku odpuščajo, tolažijo in ponujajo brez zle misli pomoč.

Toda — zdravnik je vedel preveč o mladem človeku. Mladi človek je bil obsojen — v smrt. In zdravnik ga je obsodil — ker se je spozabil s kugo — nad mladim svežim telesom...

*

V zdravnikovo delavnico pada skozi veliko nezastirto okno mrak. Ura je pol petih. V hiši smrtna tišina. Le modri plinovi plameni skoraj brne.

Mrak je vse večji. Zdravnikov obraz je od trenutka do trenutka bolj poš-



stno rasvetljen. Okrog njega se v hladni ledenomodri luči plina svetlikajo retorte, v katerih vro brezbarvne, mlečne in rdeče tekočine. On pa je globoko sključen nad majhnim koščkom papirja — in zdaj pa zdaj se mu roka splaši — in z mrzlično naglico napiše nekaj velikih črk in števil, ki jih spremljajo vrste ničel.

Električni zvonec zvoní.

Prvič. Drugič.

Človek pred aparati, retortami, pred neprenehoma migotajočimi modrimi plamenčki je gluha, mrtev za vse zunaj svojega dela. —

Zvonec zvoní neprenehoma.

Zdravnik je planil kvišku. Trenutki so potekali. Hitro je pogledal po retortah in aparatih. — Nato pa je stekel odpirat.

Pred vrati je ugledal mlado ženo v svetli, elegantni sportni obleki. Zdravnik se je poklonil in spuščaj damo v hišo.

★

V zdravnikovi sprejemnici vlada gluha molk. V sosednji sobi pa hodi zdravnik z dolgimi, razburjenimi koraki gor in dol.

V sprejemnici sedi mlada žena in krčevito intí. Glavo ima oprto v dlani. Vse telo se ji stresa. Čez nekaj časa pa sunkoma vstane, obleče plašč in stopi v zdravnikovo sobo.

Stari mož je stopil k njej, ji pogledal v oči, prijel za obe roki in z rahlim naglasom začudenja tiho vprašal:

»Ali se niste bali priti k meni?«

Mlada žena je ihté odgovorila:

»Ah, ne, — — — drugod me vsi poznajo.«

Nekaj časa sta oba molčala. Mlada žena je sedla v naslanjač in si obraz pokrila z rokami. Potem pa je zdravnik pretrgal tišino.

»Dovolite eno vprašanje, milostiva — bil je tisti mladi človek, ki tukaj nekje stanuje, ki vam je pravil o meni...«

Mlada žena je proseče dvignila oči, potem pa je pokimala.

»Pri vas še ni zamujeno. Ali zdraviti se boste morali najmanj dve leti.«

»Da!« — je nevede rekla obiskovalka.

— »On pa, on...«

»... je izgubljen.«

Zunaj je bila že globoka noč, ko je mlada žena zapustila zdravnika.

V večer je oddrdral voz.

Ljudje v ulici so se zgenili.



Sredi tihe noči je počil strel.

Steklo je zažvenketalo in zropotalo strahotno zvenče na kamen.

Ljudem je prešel spanec iz oči.

V strahu so se prekrizali. Srca so jim pričela hitreje utripati.

Vse je obšla ena in ista misel:

»Zakleta hiša!«...

»To je pri — nje m...«

★

Zdravnika ni bilo h kosilu. K večerji so ga zaman pričakovali. — Ponoči so strmeli v okna njegove hiše. — Vse tiho. — Nikjer nobene luči.

Ponoči je počil strel.

Videli so razbito okno.

Pa nihče se ni genil.

Vseh se je polastil neskončen strah.
Groza. Groza.

★

Drugo jutro so iz bližnega ribnika pogegnili mlado žensko truplo.

Bila je hči okrajnega glavarja.
Okrog čela se ji je vil venerin venec.

★

Zdravnika tudi to opoldne ni bilo h kosilu.

Krčmar je javil policiji, da je zdravnik izginil. Da je hiša zaprta.

Odpri so vrata.

V zdravnikovi sprejemnici je bilo vse v najlepšem redu, prav tako v njegovi sobi. — Odpri so laboratorij.

Modri plinovi plameni brne. Po mizah je razlita močno dišeča tekočina. Retorte so popokale.

V laboratoriju ni videti nikogar. — Zapri so plin in pričeli raziskovati tla — v smeri razbitega okna.

Zdolž mize, ves polit z močno dišečo tekočino leži zdravnik — negiben — mrtev.

Glava je prestreljena.

Smrt je nastopila v petih sekundah, govori navzočni mestni zdravnik.

★

Prepozno.

Sodil se je sam.

Tisti bledi mladi človek s koščnim obrazom.

»Zame ni bilo več pomoči. — In ko sem to že vedel — se nisem mogel brzdati. — Ona se je sama končala. — In zdravnika sem se bal. Bal sem se vseh ljudi. — Pa sem njega — ubil. — Saj to ni važno — če sem njega ubil. — Zdelo se mi je — da moram pred svojim koncem še nekaj storiti. — Ona je bila pri njem. In prav njega sem sovražil — kakor vsi ljudje — iz strahu pred njim. Njegovega lepega, častiljivega obraza nisem mogel trpeti. Na njem nisem mogel zaslediti nobenega greha. Ne vem zakaj, ali zdi se mi, da sem ga prav zaradi tega ubil.

Zdaj sodim sebe.«

★

Našli so ga v sobi kraj postelje s prestreljenimi sencami. Na nočni omarici zgoraj prepisano pismo. Imelo je še take pripise:

»V revolverju imam še pet krogel. — Moram, moram storiti sebi konec — zakaj v svojem sovraštvu, v svoji aemoči in obupu — bi jih utegnil uporabiti drugače.«

Mestece se je pomirilo.

Po cerkvah so brali maše za izveličanje vseh mrtvih.

Življenje je steklo spet v stari tir.

Le mir, tisti čudoviti lončeni mir je izginil za vselej.



200 letnica nemške pisateljice



Sofija La Roche,

Wielandova mladostna ljubezen ter v starih letih Schillerjeva in Goethejeva prijateljica, rojena 6. decembra 1731. Pisala je romane, ki jih je tedanje občinstvo rado čitalo. Njena pisma so še danes važen vir za nemško literarno zgodovino 18. stoletja.

Veliki drevesni listi

Palmovec inaja, rastoč ob bregovih Amazonke, ima do 15 metrov dolge in 3 m 50 široke liste. Na Ceilonu se dobi slično drevo, čigar orjaško lepenje domačini rabijo za izdelovanje šatorov. Omeniti se sme tudi umbrella magnolia. Nekatera nje peresa so tolikšna, da lahko po 15 oseb sedi v njihovi sencami.

Energija iz zemeljskih globin

Slavni fizik in naš rojak Nikola Tesla, s čigar imenom so zvezane epohalne elektrotehnične iznajdbe, je po dolgem raziskavanju odkril po vsej priliki nove vire energij. (Glej »Kaj pravi Nikola Tesla« v tekoči knjigi str. 2.)

Svoje senzacionalne posledke objavlja v ameriškem obzorniku »Everyday Science and Mechanics«. Teslova tuljava, Teslov motor, kakor preštrevilni drugi izumi v področju tehnike izmeničnega toka legitimirajo danes 74-letnega učenjaka dovolj, da nam morajo biti njegovi najnovejši načrti vredni resnega upoštevanja.

Tesla bi rad pridobival energije iz dveh velikanskih, doslej neuporabljenih virov: iz toplote zemeljske notranjosti in toplote morja. Glede zadnjega vira navezuje svoja izvajanja na poskuse, ki jih je izvedel francoski profesor Georges Claude ob otoku Kubi. (Glej »Elektrika iz morja«, Žis knjiga 8., str. 86. in »Luč iz morja«, Žis knjiga 8., str. 454.) Claude izkorišča temperaturno razliko morske vode na površju in v globini s pomočjo umetnega vakuuma (brezzračnega prostora), da pridobiva s tem posredno električno energijo. Bistveni del njegove aparature je dolga jeklena cev z velikim premerom, ki sega skoraj do morskega dna. Tesla pa hoče to drago in malo trajno cev nadomestiti s predrom, ki bi vodil od obrežja do morskega dna, in meni, da bi bila njegova naprava veliko cenejša. To pa bi bilo odločilnega pomena, kajti Claudova energija bo za dogleden čas dražja od kurilnega olja.

Še zanimivejši je drugi Teslov načrt: pridobivanje energije s pomočjo toplote v zemeljski notranjosti. Kakor znano zemeljska temperatura narašča, čim globlje kopljemo v zemljo. Po drugi strani spravimo vodo lahko do vretja že z razmeroma nizkimi temperaturami, če jo postavimo v vakuum. Tesla hoče globoko pod zemeljsko površino napolniti vakuum z vo-

do, ki bi jo zemeljska toplota spreminjala v paro. Para bo gnala turbine in se bo vračala kondenzirana v vakuum. Turbine na zemeljski površini bodo potem oddajale energijo kot mehanično energijo ali pa bodo gnale diname. »Na ta način pridobljena sila bo iz dveh razlogov vzorna,« piše Tesla, »in sicer bo povsem enakomerna in drugič se bo dala s preprosto napravo pridobivati iz zemeljske notranjosti. Že nekaj časa se bavim s tem, da izračunam gradbene stroške takšnih naprav, in sem našel, da so v primeru s stroški drugih virov energij povsem sprejemljivi.«

Glavni stroški bi šli vedno na račun izvrtanja rovov. Kot energijski vir za manjšo električno napravo bi zadostoval rov, ki bi segal približno 1000 m globoko, za manjše kraje ali obrate pa bi zadostovali krajši rovi.

Strupena riba

To je vretenica ali lokardi podobna ostropluta, vitka in do 40 cm dolga. Barve je svetle, poprek pa nosj modro zelene in temno kostanjeve proge. Meso ima jako okusno in da ni številnih koščic, bi jo lahko primerjali z morskim listom. Ob vsaki strani škrg ji štrli kratka, ostra bodica, katere pik je otroven. Kopalcem se pripeti, da se ranijo ob njej, kadar ob oseki stopajo po blatnem pesku. Lovijo jo največkrat na trnek. Kadar jo primejo, morajo ribiči močno paziti, da se ne zbodejo. Najbolje jo je zgrabiti s cunjjo. Strup učinkuje včasih šele več ur po ubodu, ali učinek se hitro porazgubi. Smrtonosen ni, vendar povzroči zelo bolesto oteklino. Živi ob evropskih in zapadnoafriških obalah. Po francoskih obrežjih mestih prodajajo preventivno zdravilo proti njenemu pikju. Pravijo ji »vive« (živa) ali ponekod »morski gad«. Latinsko ime je *Trachinus draco*. Prejšnje čase so jo ribiči po navadi metali v morje, posvetivši jo svetemu Petru. Odtod nizozemsko ime *pieterman* in nemško *Petermannchen*. B. Šulek navaja za tega poletaša v Nemško-hrvaškem ročniku naziv: dragana (pauk), kar je očitno iz romanskega *dragone*, t. j. morskí zmaj.



Odkritje D vitamina

Ze iz pradavnih časov je poznana kostna bolezen, ki napada največ otroke v prvih letih — rahitis. Pojavlja se povsod, kjer manjka otroku prave hrane, predvsem materinega mleka in sonca. Zato jo najdemo v revni bajti, kjer mora mati na delo za kruhom in ne more dojiti otro-



Prof. Adolf Windaus

ka, čeprav bi ga rada. Prav tako pa je tudi rahitis reden gost v najbogatejših rodbinah, kjer je mati prekomodna, da bi vršila svoje materinske dolžnosti, in je vsa hiša v strahu, da bi se otrok ne prehladil, če bi prišel na sveži zrak. Ze egiptске mumije kažejo znake rahitide, znamenje, da se svet le prav počasi vrti.

Pred davnimi stoletji so že našli zdravilo zoper to bolezen v ocedku jeter ribe polenovke, v tako zvanem ribjem olju. Kdo in kdaj je odkril njegovo zdravilno moč, ne pove zgodovina. Moderna znanost se pa ni zadovoljila le z zdravilnim učinkom samim, temveč je hotela vedeti tudi vzrok, odkod ta zdravilni učinek ribjega olja. Opazovali so, da je ribje olje tem manj učinkovalo, čim bolj je očiščeno. Zato so skušali čim več mačnih snovi odpraviti iz tega zdravila in so prišli do zadnje snovi, tako zvanega ergosterina kot nosilca skrivnostne snovi, ki zabranjuje rahitido in jo v početkih tudi izleči. Snovi sami je dala znanost ime D vitamin. Pri zdravljenju rahitičnih otrok se je pa pokazalo, da že

sonce samo ugodno vpliva na zdravljenje. Ko so ugotovili, da so zdravilni predvsem ultravioleтни žarki, so poizkusili zdravniki kar z Röntgenovimi žarki in se je pokazalo, da so obsevani otroci hitreje okrevali kakor neobsevani. Poizkusili so obsevati masti, olja in mleko z Röntgenovimi žarki in glej, tudi te snovi so se dale z obsevanjem obogatiti na zdravilni moči.

Pričeli so pridobivati iz pivskih drož osnovno snov nosilca D vitamina ergosterin, ki so ga obsevali. Temu umetnemu, na D vitaminu bogatemu zdravilu so dali ime Vigantol. Ze nekaj kapljic Vigantola na dan zadošča, da nadomesti cele žlice priskutnega ribjega olja. Opazovanja so celo dognala, da so večje količine Vigantola hudo škodljive.

Zanimivo je vprašanje, odkod pride vitamin v ribje olje, ker je znano dejstvo, da so vsi vitamini rastlinskega porekla. Dognali so že davno, da je olje od polenovk samec bogatejše na vitaminih kakor olje od samic. Pojasniti se da to tako, da živi samec večji del leta v drugih vodah in uživa drugačno hrano kakor samica. Večinoma se hrani polenovka z malimi rakci, ti pa jedo pretežno kremenčasto algo, imenovano nizschia closterium, ki je izredno bogata vitaminov A in D. Da nabira polenovka vitamine baš v jetrih, je prav razumljivo, saj je tudi pri človeku v jetrih obseg vitaminov desetkrat večji kakor v drugih notranjih organih, na primer v srcu, pljučah itd.

Zdaj se je posrečilo neumornemu raziskovalcu D vitamina prof. A. Windausu, ki je 1926 odkril ergosterin in si zaslužil s tem odkritjem Nobelovo nagrado, odkriti še zadnjo tajno ribjega olja in je upanje, da bo odkritje čistega D vitamina pojasnilo tudi delovanje tega skrivnostnega lečila na človeško telo. Nedolgo tega so dognali tudi sestavo A vitamina, ki ni nič drugega kakor že znano barvilo karotin, ki daje na primer korenju rumeno barvo. Tako imamo zdaj že za dva vitamina dognan njihov kemični sestav. (Glej tudi »Kaj vemo o vitaminih«, Žis knjiga 8, str. 254).



Friderik Bergius in Karel Bosch

Letošnja Nobelova nagrajenca za kemijo

Friderik Bergius in Karel Bosch sta malo da ne sinonima za dvoje največjih uspehov tehnične kemije zadnjih dvajset let. Bergiusova metoda pomeni pridobivanje bencina in sirovega olja iz premoga in katrana, kar vsaj teoretično že danes pomeni konec diktature petroleja. Boscheva

zija in pod pritiskom 150 atmosfer, kar pa navaden material ne zdrži. Toda počasi so bile premagane vse ovire, tako da je zdaj ta način izdelovanja pogonskih olj čisto lahka stvar. V najnovejšem času ne posvečajo več toliko pažnje vtekočinjevanju premoga, marveč izdelovanju bencina in olj iz premogovega katrana, ki se doslej nikoli ni mogel prav izkoristiti.

Pred tremi leti pa je Bergiusu uspelo tudi izdelovanje tako zvanega lesnega sladkorja iz lesnih odpadkov in žaganja. Izumil je namreč metodo, kako se s pomočjo solne kisline pretvorijo neprebavljive, celulozi sorodne snovi, ki so v lesu, v prebavljive ogljikove hidrate, ki zaležejo za prav redilno živalsko krmo. Lesni sladkor se doslej sicer še ni prav uveljavil, toda nič se ne ve, kaj prinese bodočnost.

Naj sledi še nekaj potoz o osebnosti Bergiusa, kakor jo je analiziral njegov prijatelj in sodelavec dr. Otto Jellinek: Večina ljudi, ki ga pozna, ga smatra za duhovitega kozmopolita in velikodušnega mecena znanosti in umetnosti. V resnici je pa samo izredno strog in marljiv delavec, ki se loteva vsakega problema z neizprosno logiko in vztrajnostjo. Bergius je mojstrski računar, števila, tičoča se tehnične ali gospodarske plati svojega posla, rešuje skoraj instinktivno. V vsakem primeru je oster kritik, pa naj ima opravka s svojimi sodelavci, prijatelji ali nasprotniki. Naravoslovno kemične probleme presoja na oko prav tako zanesljivo, kot zapletene gospodarske pogoje svojega podjetja, pri čemer si pa nikoli ne privoščil svojeglavosti. V ravnanju z ljudmi je pravi mojster, vselej dovzeten za pametne predloge in nasvete. Svojim sodelavcem dovoljuje svobodo, ki je prav redka v akademskih raziskovališčih in znak popolnega zaupanja. S to velikopoteznostjo se družil življenjska modrost, ki je morda njegova najplemenitejša lastnost. Noče se brčiti za svoje prepričanje, marveč zahteva razumevanja iz prepričanja, da je borba samo ena izmed poti k uspehu. V polemiki si ne dovoljuje niti tiste ostrosti, ki bi bila povsem opravičljiva v danem primeru. Ne le iz ljubezni do svobode, marveč bolj iz jasnega spoznanja, da bo le neodvisen mogel razviti svoje sposobnosti, se doslej ni vezal z nobenim akademskim institutom ali industrijskim podjetjem.



Friderik Bergius

metoda pa pomeni pridobivanje solitra, važnega umetnega gnojila iz zraka.

Friderik Bergius se je rodil 1884 v Goldschmiedenu, kjer je bil njegov oče ravnatelj neke kemične tovarne. Po končanih studijah si je uredil lasten laboratorij, v katerem je že pred dobrimi dvajsetimi leti preizkušal vpliv visokega pritiska na kemične procese, upoštevajoč zlasti prirodni nastanek premoga. Vodilna misel njegovih poskusov je bila: spojiti s premogom ali težkimi olji čim večjo množino vodika, kar bi dalo pripravna gonilna olja za motorje.

Za »hidriranec«, kakor se imenuje ta postopek, je dobil prve patente že 1913. V večjem obsegu je nadaljeval te poskuse v Essenu in v Mannheimu-Rheinauu, kjer je nastala tudi prva skromna tovarna za izdelovanje umetnega bencina. Bergiusov postopek je sicer že tu dozorel, ali ekonomičen je postal šele, ko se je zanj zavzela interesna skupina nemških tovarnih za barve (I. G. Farben) v Frankfurtu.

Velike težave so bile spodbujanje v gradnji pripravnih aparatov ker se premog »vtekočinjuje« pri temperaturi 500 stopinj Cel-

★
Drugi nagrajenec za kemijo je Karel Bosch, ki se je rodil 1874 v Kelmorajnu. Nekaj časa je obiskoval realko, potlej pa

Je delal leto dni kot modelni mizar, kijučavničar in strugar v neki šleski livarni.



Karel Bosch

Pozneje je studiral rudarstvo in strojarstvo na tehniki v Charlottenburgu, nato pa kemijo v Lipskem. 1899 je vstopil kot kemik v »Badische Anilin- und Soda-fabrik«, zdaj pa je generalni ravnatelj interesne skupne nemške barvne industrije in eden najmočnejših soodločevalcev v svetovnem gospodarstvu.

Boscheva zasluga je tehnično pridobivanje amonijaka in njega spojina na debelo. Bosch sam pa ni izumil postopka za umetno pridobivanje amonijaka. To se je že pred njim posrečilo kemiku Fritzu Haberju, ki je dobil za to velepomembno delo že 1919 Nobelovo nagrado za kemijo. Njemu je uspelo spojiti dušik z vodikom pri temperaturi 500 stopinj Celzija in pritisku 200 atmosfer. Toda Haberjev uspeh je bil čisto teoretičnega značaja. Šele Boschu se je posrečilo prelti ga v industrijsko fabrikacijo na veliko, na tisoče in tisoče ton vsak dan. In kdor ve, kako težka je dostikrat pot od laboratorijske epruvete do industrijskega kotla, bo znal tudi pravilno oceniti Boschevo delo.

Flaubertova Evlalija

Dne 18. novembra so se prodajali na dražbi Flaubertovi rokopisi, vmes 4 pisma, ki pričajo o njegovem mladostnem ljubim-



Gustave Flaubert

kanju. Doslej so bila neznana. »Figaro« jih je priobčil v izvlečku 14. XI. Kot dopolnitev notici v Zis 21. (str. 567.) naj poberem nekaj drobtin iz njih. Evlalija toži v prvem, da ji že teden dni ni odgovoril, roti ga, naj ji odpiše z obratno pošto, in zaključuje: »Prej nego sem te videla, te imela, sem

živela kakor avtomat, ali odkar so, Gustav, tvoji ognjeni poljubi odgovorili mojim, odkar je tvoja žgoča duša predramila mojo dušo, si postal zame stvarniški dih in posledaj živeti brez te ljubezni, ki je vsa moja sreča, bi presegalo moje moči... Zbogom, sprejmi z mojo dušo vso mojo ljubezen, vse moje misli in vse moje želje.«

V tretjem pismu čitaš med drugim: »Ko prideš v moja leta, boš čutil, da ima žena v sebi vse radosti, vse slasti, ki si jih more moški poželeli. Gustav, ljubiti, to se pravi: žrtvovati se njej, ji posvetiti svoje misli, svoje kopnenje, imeti samo njeno voljo, samo njeno veselje, samo njene naslade, se zanjo čutiti zmožen največjih in najplemenitejših činov, ob njenem prihodu ti mora srce drgetati od sreče in ljubezni, opajati se ob njenem pogledu, hrepeneti po njej, kadar je ni poleg, videti jo podnevi, ponoči, vsepovsod in vsemu kljubovati, vse ostaviti, da se posvetiš njej, živiš ob njej, dihaš isti zrak in umreš na njenem srcu, v njenem naročju. Prijatelj, nikoli ne boš znal tako ljubiti kakor ženska, ki ti piše. Za to je treba piamenteče duše, organizacije, kakršne ti ne privoščim, saj če pripravi nekaj lepih trenutkov v življenju, stane pa obilo solz, obilo kesanja...« M. Monda meni, da je ta strastna oseba gospa F., opisana v »Education Sentimentale« (1854) v potezah Emilije Renaudove. Na skupnem ovojju vseh teh ognjevitih poslanic je avtor »Salambe« naslednje leto pripisal, da je na novo prečital in da se mu je stožilo: »Uboga ženska, ali me je zares ljubila!«

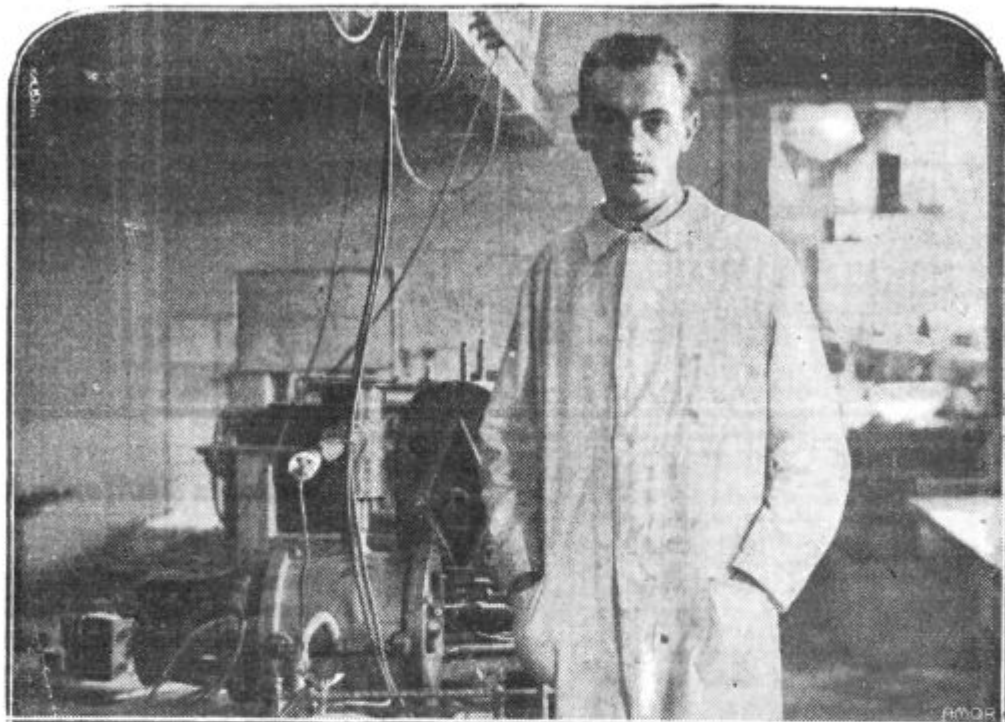


Piccardov naslednik

Znameniti polet profesorja Piccarda v stratosfero, ki je letošnje poletje tolikanj razgibal svet, ne pomeni zaključka raziskovanja stratosfere in tajnstvenih kozmičnih žarkov, marveč šele pravi začetek.

trajnim pripravam, ki jih zahteva takšno podjetje.

Toda kakor se je sedaj zanesljivo izvedelo, se bo navzlic vsem zaprekam vršil nov polet v stratosfero drugo leto na po-



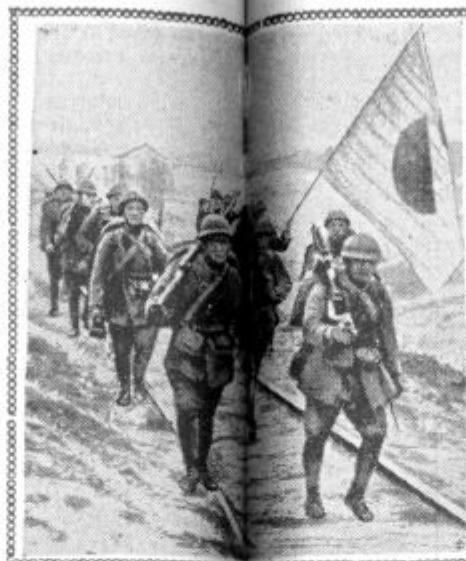
(Glej »Zmagoviti polet v stratosfero«, Žis, knjiga 9, str. 618). Zaradi nezadostnih izkušenj, še bolj pa zaradi nezadostnih tehničnih pripomočkov Piccardov polet ni uspel povsem tako, kakor je bil zamišljen. Zaradi nepravilnega položaja balona se nekatera merjenja, za katera se je v prvi vrsti zanimal znanstveni svet, niso posrečila. Piccard je sicer obljubil, da bo ob prvi priložnosti dvig v stratosfero ponovil, toda doslej ga je delo zadrževalo, da se ni utegnil posvetiti zapletenim in dolgo-

mlad. Piccard se ga osebno ne bo udeležil, marveč ga bo v gondoli nadomestoval njegov učenec, elektro-strojni inženjer in vodja fizikalnega laboratorija na inštitutu kraljice Elizabete v Bruslju Maks Cosyns. Mladi Piccardov namestnik, ki šteje šele 26 let, bo v nekaj mesecih pripravljen. Vzlet bo spet v Augsburgu, kjer je spravljen Piccardov balon, ki je tako dobro ohranjen, da se bo lahko brez bojazni uporabil za novi podvig.

Višina in letalo

Za letalca je pomembno, da vselej natančno ve, kako visoko se giblje. Zato so zadnje čase izumili razne načine, kako se precej točno dožene višina aviona. Pri nekaterih teh metodah se je rabilo načelo radiotehnike. Vendar pa doslej te priprave niso bile povsem usovršene. Danes so v velikem ameriškem laboratoriju izpolnili enega teh sistemov in naposled je uspelo, zgraditi jako prikladen aparat, na katerem utegne aviatik trajno čitati višavo do blizu 1000 metrov.

Zelena svetilčica se nadalje prižge, kadar plove letalo 80 m visoko. Vrhu tega naznanjata rumena in rdeča luč, da se je letalo znižalo na 30 oziroma 15 m. Kadar se preveč približa tlam, privodnika opozorijo ti signali. Obenem nosi letalo neki stroj, ki beleži višino. Ob teh razmerah more pilot dognati, v kakih visočinah se je kretal med tem, ko je obračal svojo pozornost na druge instrumente. Aparat obstoji iz nihala (oscilatorja), ki žari valove, odbijajoče se od tal. Prav ta aparat dobiva iznova te Hertzove valove, ki se spreminjajo po visokosti letala.



Slike iz življenja in sveta

Zgoraj (od leve proti desni): V finski prestolnici vlada že globoka zima. Sneg in led se morata umikati modernim strojem, ki usposabljaajo ulice za promet. — Vse mandžurske železnice so zdaj v posesti Japoncev, ki upeljavajo po vsej Mandžuriji svoje vladne vojaške metode. — V Helsingforsu (finski prestolnici) stoji spomenik umorjenega carja Nikolaja II., ki je edini na svetu. (V ozadju poslopje finskega parlamenta.) — Spodaj levo: Mlad lev »Lawrence« v washingtonskem zoološkem vrtu. — Desno: Opazovališče francoskih orožnikov na Korziki, kjer hoče francoska vlada zatreti krvno osveto in moderno banditstvo (glej članek v prejšnje številki Zisa).



Maršal Lyautey

André Maurois je izdal pri pariškem založniku Plonu novo knjigo, ki se bavi z življenjem maršala Lyauteya, enega najizrazitejših likov v zgodovini francoske kolonialne politike.

Hubert Lyautey se je rodil 1854 v Nancyju, po očetu je pripadal stari vojaški rodbini, po materi lorenskemu malemu plemstvu. Seveda mu je bila namenjena vojaška kariera, toda ni se zadovoljil z vlogo samega častnika, temveč je že zgodaj zahteval za častnika vlogo socialnega vzgojitelja, ljudskega izobraževalca v mirnem času. Napisal je v »Revue des Deux Mondes« članek v tem smislu, ki bi ga pa kmalu pokopal, kajti višje glave niso mogle trpeti, da bi kdo silil v druga nego izročena področja. Teda se je zanj zavzel neki general in ta ga je poslal v Indokino, da ga reši malenkostnih šikan. Takrat je bil poznejši maršal major, štel je 40 let in čeprav je z veseljem sprejel premestitev, vendar si ni obetal od nje mnogo uspeha v smislu svojih idej.

Slučaj mu je tudi tu pomagal. Štirinajst dni po svojem prihodu je zbolel njegov neposredni predstojnik in postal je šef generalnega štaba najvišjega zapovednika Gallienija. V tem položaju mu je bilo lahko razviti svoje taktične in organizatorične sposobnosti in ko je Gallieni dve leti pozneje prejel nalogo za pacifikacijo Madagaskarja, je glavno delo opravil Lyautey, ki je pokazal v polnem obsegu, kako si predstavlja socialno in civilizatorno delovanje častnika.

Nekega dne so ga poklicali z Madagaskarja in mu poverili poveljstvo konjeniškega polka v bližini Pariza. Malo je manjkalo, da se ni poslovil od vojaške kariere. Takrat, v času maroške krize 1903, pa so se spomnili nanj, ko je bilo treba poveriti varstvo alžirske meje izkušnemu vojaku, ki bi bil poleg tega dober diplomat in bi užival zaupanje ljudstva. Sprejel je nalogo pod pogojem, da mu dajo absolutno proste roke. In naloga mu je uspela, dasi je bil deloval edino po svojem načelu, da pametna kolonialna politika ne pozna nasilja, temveč samo mirno prodiranje v nova ozemlja.

1906, po konferenci v Algecirasu, ki je ustvarila samo novo in še nevarnej-

šo maroško krizo, je postal vojaški rezident Francoskega Maroka in je to svojo nalogo izvršil spet s takšnim uspehom, da je ob izbruhu svetovne vojne lahko mirno skoraj z vsemi svojimi četami odšel v Evropo. A tudi med vojno je skrbel za procvit te kolonije in za njeno tesnejšo zvezo s Francijo



Maršal Foch odlikuje maršala Lyauteya

in celo z večjim uspehom nego prej, ker je imel še prostejše roke.

Decembra 1916 je postal proti svoji volji vojni minister v Briandovem kabinetu. Potrebovali so ga, da bi s svojo osebo pomirjevalno vplival na ljudstvo, ki je bilo zaradi poloma romunske fronte in bitke ob Sorami do skrajnosti razburjeno. Že štiri mesece pozneje je demisioniral in odšel v Afriko, ker ni mogel prenašati neskončnih ljubosumnosti in kompetenčnih bojev v velikem glavnem stanu in ni hotel prevzeti odgovornosti za veliko ofenzivo, ki so jo bili po njegovem napačno načrtali za pomlad

1917. V Afriki je ostal do jeseni 1925, ko je stopil v pokoj, potem se je vrnil v svojo Loreno.

Danes vsi priznavajo njegove zasluge in upravičeno mu je bila podeljena čast

francoskega maršala. A najlepša počastitev zanj je ta, da je mogla letošnja kolonialna razstava v Parizu pod njegovim pokroviteljstvom pokazati, kaj sta zmogla volja in delavnost moža.

D. S. Merežkovskij

Smrt Julijana Apostata

Prihodnje leto poteče 1600 let, kar se je (l. 332) rodil naslednik Konstantina Velikega na prestolu vzhodnorimskega cesarstva, Julijan. Ob tej priložnosti bo pred očmi sodobnega sveta zopet oživel lik tega znamenitega vladarja, ki mu je krščanska zgodovina na-



D. S. Merežkovskij

dela ime Apostat, t. j. odpadnik. Kakor znano, je Konstantin prvi odprl mlademu krščanstvu svobodna vrata v rimsko državo in tako začel dobo velikopoteznega pokristjanjenja Evrope. Julijan, ki je l. 361. zasedel Konstantinov prestol, pa je skušal še enkrat rešiti antični kulturni ideal in preprečiti zgodovinski razvoj, ki je bil takrat že v polnem razmahu.

Prihodnje leto se bo nudila prilika, da bliže osvetlimo osebnost in delo Julijana Apostata in prikažemo značaj, sredstva in cilje njegovega zmotnega stremljenja, da bi proti Kristusu postavil sončnega boga Helija in proti krščanskim naukom staro pesniško mitologijo. Le-to so med tem že zdavnaj preživeli Grki in Rimljani sami; s kultom posameznih božanstev se je držala samo v posameznih krajih, drugod pa je bohotno cvetel orientalski misticizem, ali pa je vladala — zlasti v takratnih inteligentnih krogih — prosvetljenost, sloneča na veri v človeški razum. Vsekako je Julijan Apostat tako zanimiv pojav, da bo 1600-letnica njegovega rojstva odmevala tudi v širših krogih in bistrovideci bodo iskali nalik med takratno dobo in sedanjo.

Julijan ni vladal niti polna tri leta; padel je v boju v Mali Aziji. Njegovo dobo, osebnost in težnje je prav lepo opisal znani ruski romanopisec Dimitrij S. Merežkovskij v romanu »Smrt bogov«, ki je prvi del njegove znamenite trilogije »Krist in Antikrist«. Iz tega romana, ki bi bil vreden slovenskega prevoda, smo vzeli za napoved Julijanovega jubileja poglavje, v katerem je opisana Julijanova smrt na bojnem polju. Julijan je umrl v zavesti, da se stari bogovi ne dajo več vzbuditi od mrtvih in da je zmagala nova religija, ki so jo bili prinesli revni ribiči iz Galileje.

Julijana so bili prenesli v šator in položili na vojaško posteljo. Ležal je nezavesten; kdaj pa kdaj je zastokal.

Zdravnik Oribazij mu je iz globoke rane izdrl kopje, jo pregledal, umil in obvezal. Viktor ga je s pogledi vpraševal, ali je kaj upanja. Oribazij je otožno zanikal z glavo.

Po obvezovanju je Julijan globoko vzdihnil in odprl oči.

— Kje sem?... je začudeno pogledal okoli sebe, kakor bi se bil predramil iz globokega spanja.

Iz daljave je bilo čuti vojni trušč. Zdajci se je vsega spomnil in je mukoma dvignil hrbet.

— Kje je konj? Brž, Viktor...

Obraz se mu je naceril od bolečine. Vsi so priskočili, da bi ga podprli. Julijan pa je Viktorja in Oribazija odsunil od sebe.

— Pustite me! — Moram biti med njimi do konca!

Počasi se je uprl na noge. Na bledih ustnah mu je igral smehljaj in oči so plamtele:

— Glejte, še imam moč... Brž mi dajte ščit in meč! Konja!

Njegova duša se je borila s smrtjo. Viktor mu je podal ščit in meč.

Julijan ju je vzel in opotekajoč se kakor otrok, ki se še ni naučil hoditi, je stopil dva koraka po šatoru.

Rana se je odprla. Izpustil je orožje iz rok in klonil na Oribazijeve in Viktorjeve roke; obrnivši oči kvišku, je vzkliknil:

— Končano je! Zmagal si, Galilejec!

Nič se ni več upiral; voljno se je vdal rokam služabnikov, ki so ga položili na posteljo.

— Da, končano je, prijatelji, — je ponovil tiho, — umiram...

Oribazij se je sklonil k njemu in ga izkušal potolažiti, češ, da so rane ozdravljive.

— Ne varaj me, — je odvrnil Julijan blago, — čemu? Ne bojim se...

In pristavil je slovesno:

— Umrli bom tako, kot umirajo modri možje.

Zvečer je iznova izgubil zavest. Ura je minevala za uro. Sonce je zatonilo. Bitka je utihnila. V šatoru so prižgali svetilko.

Nočilo se je. Julijan ni prišel k zavesti. Dihanje je postalo slabejše. Mislili so že, da umira. Naposled je počasi odprl oči. Srepa je zrl v kot; iz ust mu je prihajal nagel, slaboten šepet; govoril je v blodnji.

— Ti?... Tukaj?... Čemu?... Vseeno — končano je. Pojdi proč! Sovražil si... Glej, tega ti ne odpustimo...

Nato je za malo časa prišel k sebi in vprašal Oribazija:

— Obkorej je? Ali bom še videl sonce?

Po kratkem molku je pristavil z otožnim usmevom:

— Oribazij, je li pamet res brez moči? — Vem, da je to telesna slabost. Kri zaliva možgane in povzroča privide. Treba jo je premagati... Razum mora...

Misli so se mu iznova zmedle in pogled se je spet zapičil v neko točko.

— Nočem!... Slišiš?... Odstopi. Izkušnjavec. Ne verujem... Sokrat je umrl kakor bog... Razum mora... Viktor! O, Viktor... Kaj hočeš od mene, Galilejec? Tvoja ljubezen je strahotnejša od smrti. Tvoj jarem je najtežji jarem... Čemu me tako gledaš?... Kako sem Te ljubil, Dobri pastir, Tebe edinega... Ne, ne! Prebodene roke in noge? Kri? Temá? Sonca hočem, sonca!... Čemu si zasenčil sonce?

Nastopila je najtišja in najtemnejša nočna ura.

Legije so se vrnile v taborišče. Zmagajih ni veselila... Nihče ni spal, dasi so

„Do. K“ novo orjaško Dornierjevo letalo



V Dornierjevih tovarnah za letala ob Bodenskem jezeru so preskusili novo orjaško potniško letalo za promet nad kopninami. Novost pri tem letalu je lega motorjev, ki so vsi štirje obešeni ob straneh trupa pod krili na ta način, da s pomočjo gibljivih opornic samostojno uravnavajo ravnotežje.

bill vsi izmučeni. Čakali so poročil iz cesarjevega šatora. Mnogi so zadremali od utrujenosti, stoječ tik ugaslih ognjišč in naslanjajoč se z roko na dolge sulice. Čuti je bilo, kako vpreženi konji težko sopeč prežvekujejo oves.

Med temnimi šatori so se pojavile na obzoru svetle proge. Zvezde so migljale iz večje daljave in hladneje nego poprej. Vlažen dih je vel čez ravan. Jeklo sulic in med ščitov sta potemnela od vlažne, pajčevinaste zasopline jutranje rose. Kikirikali so petelini etruških vedeževalcev, sveti ptiči, ki jih svečeniki niso utopili, kakor je bil zaukazal Avgust. Tiha otožnost je ležala na nebu in na zemlji. Vse se je videlo pošastno: kar je bilo blizu, se je videlo v daljavi, kar daleč, je bilo blizu.

Pri vходу v cesarjev šator so se gnetli prijatelji, vojskovodje in zveste oprode; v jutranjem somraku so bili podobni bledim sencam.

Še večja in slovesnejša tišina je domovala v šatoru. Zdravnik Oribazij je v bakrenem možnarju pripravljaj iz zdravnih rastlin osvežilno pijačo.

Bolnik se je umiril. Ponehale so blodnje. Ob zori se mu je poslednjič vrnila zavest in je vprašal nepotrpežljivo:

— Kdaj bo vzšlo sonce?

— Čez eno uro — je odvrnil Oribazij ozrevši se na gladino vode v steklenki vodene ure.

— Pokličite vojskovodje, — je velel Julijan. — Moram govoriti ž njimi.

— Milostivi cesar, boljše je, da miruješ — je pripomnil zdravnik.

— Saj je vseeno. Pred sončnim vzhodom ne bom umrl. — Viktor, podloži mi glavo malce višje. Tako. Zdaj je dobro.

Povedali so mu o zmagi nad Perzijci, o begu Merena, poveljnika sovražne konjenice, z obema cesarjevima sinovoma, o smrti petdesetorice satrapov. Julijan se ni ne začudil ne razveselil; obraz mu je ostal neizpremenjen.

Vstopili so njegovi zvesti sodelavci: Dagalaif, Gormizda, Nevita, Arinotej, Lucilijan in prefekt vzhodnih dežel — Salustij; vodil jih je komes Jovijan. Mnogi, ki so se že ukvarjali z zasnovami o bodočnosti, so želeli videti Jovijana na prestolu; bil je šibek, bojzljiv mož in nikomu nevaren. Nadejali so se, da si bodo pod njim odpočili od preburnega Julijanovega vladanja. Jovijan je poznal umetnost, kako da se človek vsem prikupi. Bil je visok in lepega stasa; obraz mu je bil tako neizrazit, da je v množici

izginil izpred oči. Imel je dobro, a ničermurno srce.

Med odličnjaki je bil mladi centurij dvornih ščitonoscev, poznejši zgodovinar Ammijan Marcellin. Vsi so vedeli, da beleži vojne dogodke. Brž ko je vstopil v šator, je vzel iz plašča voščene ploščice in meden stilos. Hotel je zapisati cesarjeve besede pred smrtjo.

— Odgrnite zaveso, — je velel Julijan.

Brž so odgrnili zastor na vratih. Vsi so stopili za korak proč od vrat. Jutranji vzduh je vel umirajočemu v obraz. Vrata so bila obrnjena proti vzhodu. Nekoliko dalje od taborišča je svet prehajal v daljno ravan; ničesar ni bilo, kar bi zapiralo obzorje.

Julijan je ugledal svetle oblake, bili so hladnejši in prozornejši od ledu. Čez minuto je vzdihnil in rekel:

— Tako. Dobro je. Utrnite svetilko ..

Pogasili so ogenj; v šatoru je nastal polmrak.

Vsi so čakali molče.

— Čujte, prijatelji, — je začel cesar svoj poslednji govor; govoril je tiho, a razumljivo, obraz mu je bil docela miren.

Ammijan Marcellin je beležil:

— Čujte, prijatelji, — prišla je moja ura, nemara celo nekoliko prezgodaj; a glejte: veselim se je, saj vračam življenje narodi, kakor vrača pošten dolžnik svoj dolg. V moji duši ni ne žalosti ne strahu; v nji polje tiha radost modrih ljudi, predobčutje večnega miru. Izpolnil sem svoje dolžnosti, in če se spominjam preteklosti, ne vidim potrebe da bi se bil kesal. Tiste dni, ko sem od vseh preganjan čakał smrti v kapadokijski puščavi na trdnjavi Macelumu in pozneje ko sem bil na višku svoje moči, v škriatu rimskega cesarja — mi je duša ostala neomadeževana in je vsekdar hrepenela k visokim ciljem. Da pa nisem izpolnil vsega, kar sem bil hotel — ne pozabite, prijatelji, da so človeška dejanja podvržena moči usode. — Danes se zahvaljujem Večnemu za to, da mi ni dovolil umreti od dolge bolezni ali pod krvnikovo, zločinsko roko, temveč na bojnem polju, v cvetu mladosti, sredi neizvršenih načrtov... Povejte, prijatelji, mojim sovragom in prijateljem, kako umirajo od starodavne modrosti prežeti Helenci!

Julijan je umolknil. Vsi so pokleknili. Mnogi so jokali.

— Čemu jokate, reveži? — je vprašal Julijan smehljaje. — Ne spodobi se jokati za človekom, ki se vrača v svojo domačo... Potolaži se, Viktor!

Starec je hotel nekaj odvrniti, a ni imel moči; zakril je obraz z rokami in zaplakal še silneje.

— Tišje, tišje, — je dejal Julijan, obrnivši pogled na daljno nebo. — Glejte ga!...

Oblaki so vzplamteli. Somrak v šatoru je dobil toplo jantarjevo barvo. Šinil je prvi sončni žarek. Umirajoči je obrnil svoj obraz k njemu.

Tedaj je pristopil prefekt vzhodnih dežela Salustij Sekund in poljubil Julijanovo roko:

— Blaženi Avgust, koga določiš za svojega naslednika?

— Vseeno mi je, — je odvrnil vladar. — Naj odloči usoda. Nji se ne smemo upirati. Naj le triumfirajo Galilejci. Mi bomo zmagali prej ali slej, in z nami je sonce. Glejte ga, tam je, tam...

Slaboten drget mu je šinil po telesu. Z zadnjim naporom je dvignil roke, ka-

kor da bi se bil hotel napotiti soncu naproti. Iz rane mu je brizgnila črna kri: na vratu in na sencih so mu nabrekli žile.

— Piti, piti! — je zašepetal in vzdihnil.

Viktor je pristavil k njegovim ustam globok kozarec; bil je zlat in blesteč, napolnjen do roba s čisto studenčnico. Julijan je zrl v sonce in je počasi, s poželjivimi požirki srebal prozorno, kakor led hladno vodo.

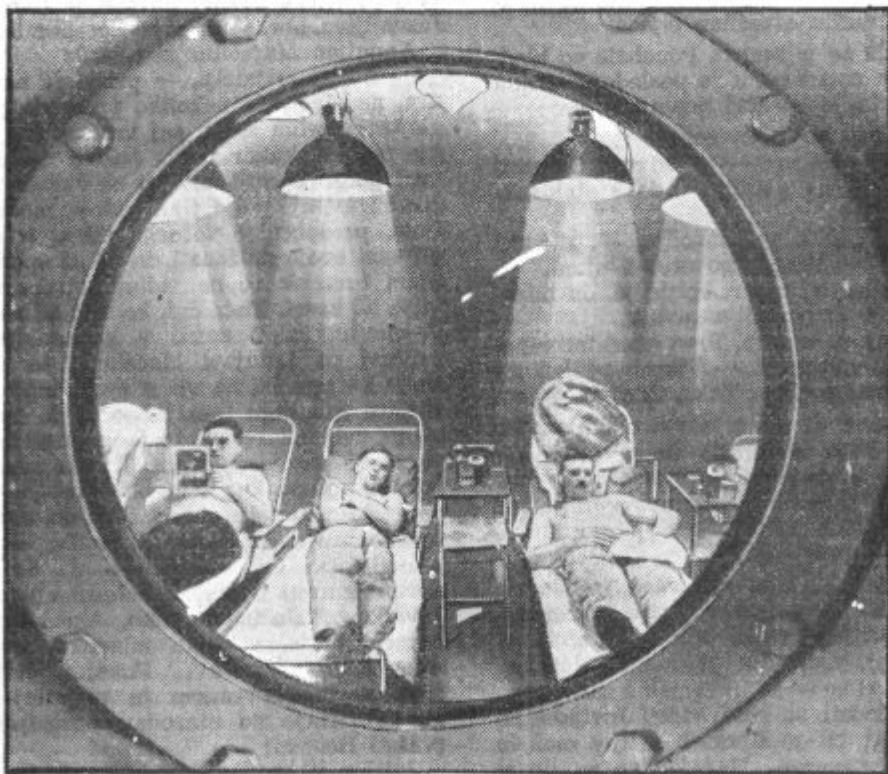
Nato je glava klonila. Iz napol odprtih ust se je iztrgal zadnji vzdih, poslednji šepet:

— Veselite se!... Smrt — sonce... Jaz sem... kakor Ti, Helios!...

Cesarjeve oči so ugasnile. Viktor jih je zaprl.

Julijanov obraz je bil v sončni svetlobi podoben obrazu spečega boga.

Umetna polarna in tropska klima



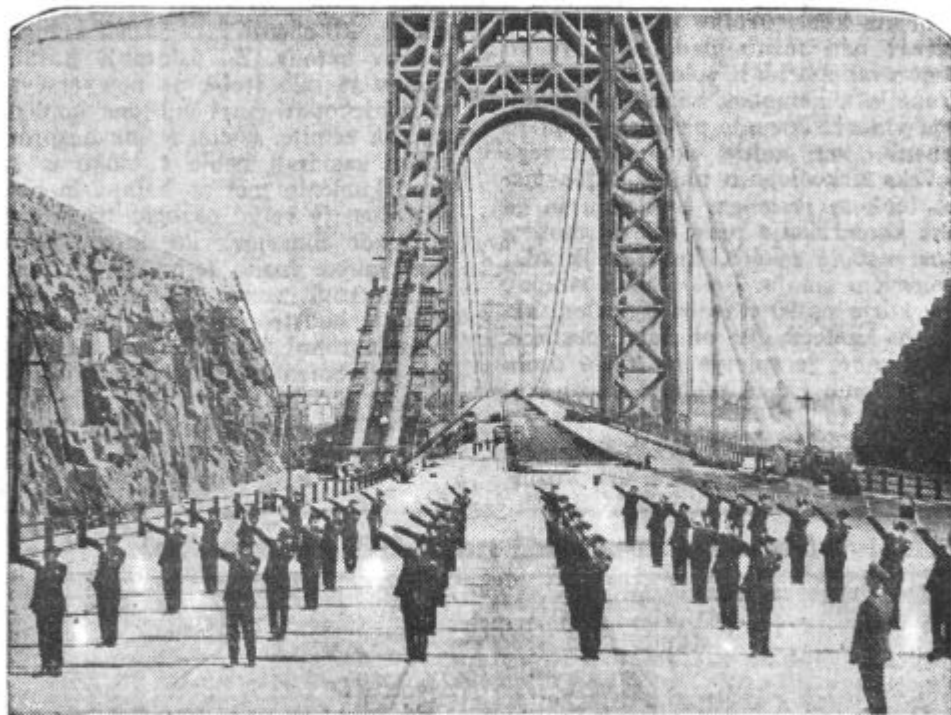
Eppendorfska bolnica v Hamburgu si je kot prva v Nemčiji nabavila naprave za zdravljenje nadušnih in tuberkuloznih bolnikov. Zgradila je dve pnevmatični sobi, v katerih morejo bolniki po potrebi uživati tropsko klimo oziroma ledeno suhi polarni zrak.

Washingtonov most

Nedavno je bil izročen prometu velikanski viseči most Georgea Washingtona ali po starem hudsonski most, ki drži od 179. ceste Manhattana v New Yorku preko reke Hudson v državo New Jersey. Washingtonov most, ki je zaenkrat največji te vrste na sve-

ma Hudsona brodovi, ki še zdaj vrše službo v nezmanjšanem številu in vseh mogočih dimenzijah.

Washingtonov most je delo »Korporacije newyorškega pristanišča«, družbe, ki se je ustanovila 1921 sporazumno od držav New York in New Jersey, z namenom, da se odpravijo



Prometni redarji dajejo znak za otvoritev mostu

tu, je hkrati tudi prvi most čez močno prometno žilo Hudsona med dvema milijonskima naseljema. Ni pa edina komunikacija, ki spaja oba bregova. Že pred delj časa je bil izvrtan pod Hudsonom znameniti Hollandov tunel, široka podvodna cesta, ki jo uporablja vsak dan na desettisoče vozil in pešcev. Ta predor je bil velika olajšava za ogromni promet modernega Babilona, ki ga tvori New York s svojimi predmestji. Toda po vsej priliki bo v kratkem premajhen, vrh tega pa ima v primeri z zračnim mostnim prehodom nekatere bistvene nedostatke, ki pomenijo trajno oviro. Preden je bil izvrtan ta predor, so bili edino prometno sredstvo med bregov-

upravne neskladnosti med obema sosednjima državama, da se na ta način zagotovi svoboden razmah prometa v desetmilijonskem naselju krog manhattanskih nebotičnikov.

Načrte za Washingtonov most je napravil vodilni inženjer »Korporacije« Ott Amman, ki se zdaj bavi tudi z načrti za drugi podhudsonski tunel, ki bo vodil v New Jersey od 38. ceste Manhattana. Most so začeli graditi 1925 in bi moral biti predvidoma gotov sredi prihodnjega leta. Z uporabo najmodernejših gradbenih priprav in metod je pa uspelo skrajšati predpisani rok za dobrih šest mesecev, kar je nov dokaz izredne sposobnosti in

elastičnosti ameriške gradbene tehnike.

K jasnejši predstavi tega gigantskega mostu naj pripomorejo naslednje številke. Razstoj obeh nosilnih stolpov znaša 1050 metrov, celotna dolžina mostu, vštevisi dovoze pa 1428 metrov. Mostišče je široko 36 metrov in je na najvišjem mestu 76 metrov nad vodo, tako da lahko plovejo pod mostom tudi največje ladje. Oba stolpa, ki nosita konstrukcijo, se dvigata 190 metrov nad rečno gladino. Sprva so nameravali obzidati golo jekleno konstrukcijo s kamnom, zaradi prijaznejšega videza. Pozneje pa so to namero opustili, ker najde okus modernega človeka neko lepoto tudi v pajčevinasto tenkem jeklenem predalčju in ga take konstrukcije prav nič ne motijo. Most ostane takšen, kakršen je zdaj v sirovem stanju. Preko obeh stolpov vise štirje po 90 cm debeli jekleni kabli, na katerih je obešeno cestišče. Vsak kabel je spleten iz 26.474 drobnih jeklenih žic in tehta v celoti skoro 30.000 ton.

Na mostu je predvidenih osem ločenih prehodov za pešce in vozila,

vendar pa so jih zaenkrat dali v promet samo četvero v gornjem nadstropju. Ko bo promet zadosti narastel, pa pridejo pod sedanje mostišče še ostali štirje prehodi, kar bo po računih zaleglo za dolgo let.

Temelj za nosilni stolp na newyorškem bregu ni delal graditeljem posebnih preglavic, ker počiva na živi skali. Na nasprotnem bregu pa je bilo treba kopati izredno globoko, preden so zadeli na trdna tla in vsidrali temelj, ki obstoji iz 30.000 kubičnih metrov betona. Za vsidranje nosilnih kablov je bilo treba na newjerseyski strani izkopati četrtilijona kubičnih metrov zemlje, dočim so na nasprotni strani zasidrili kable v bloku iz 135 tisoč kubičnih metrov kamna in betona. Most je veljal okroglo tri in četrtilijarde dinarjev. Po mostu bo že zdaj lahko vozilo letno 30 milijonov vsakovrstnih vozil, ko bo urejeno še spodnje nadstropje pa dvakrat toliko. Washingtonov most je eno največjih in najpomembnejših tehniških del zadnjih sto let. (Prim. »Orjaški kolo vrat ob Hudsonu«, Zis, knjiga 8. stran 287.)

Amerika ima tudi najdaljši most na lok

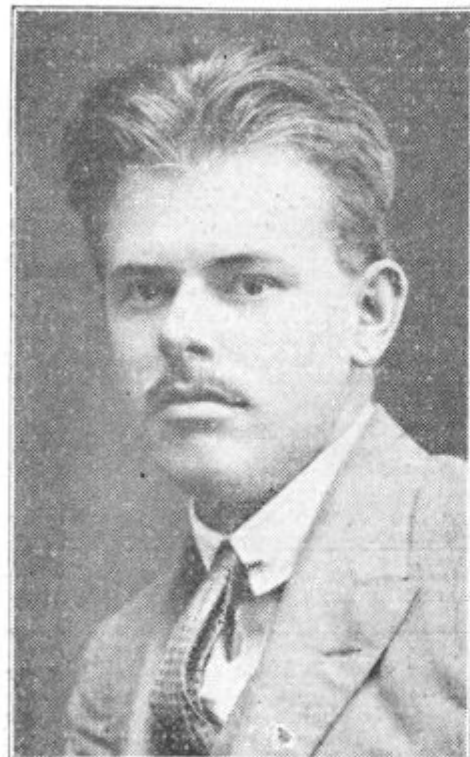


Pogled na novi »Kill van Kulle« most čez reko Hudson med Bayonne in Port Richmond. Tesno pri New Yorku sta torej zdaj največji viseči (Washingtonov) in najdaljši most v obliki loka na svetu.

Dr. Jože Rus

Geografija v filmu „Durmitor“

Ljubljana, glavno središče turistične v Jugoslaviji, je doživela to jesen dve moderni pridobitvi prve vrste. Doživela je prva dva domača turistična filma, ki naj razširjata slavo o lepotah jugoslovenskih pokrajin doma kakor v daljnem svetu in



Dr. Branimir Gušić

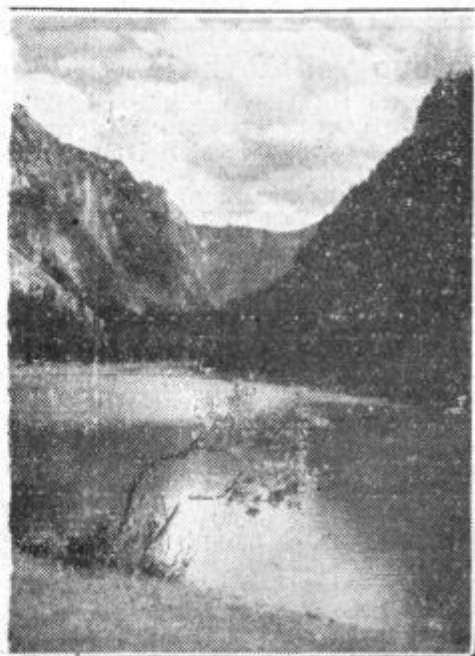
tako pospešujeta razvoj naše prirodne industrije.

Prvi je bil film pod imenom »Zlatorog« iz gorskih pokrajin Triglava. Izdelali so ga z umetniškim okusom člani turistovskega kluba »Skale« v Ljubljani pod vsestranskim vodstvom njihovega predsednika, znanega foto-amaterja g. konserv. prof. Janka Ravnika.

Drugi film pa je »Durmitor«, film gorskih pokrajin vzhodne Hercegovine in črnogorskih Brd z vrhuncem v drobnjačkem Durmitoru. Ta film je izdelan brez vsakršne podpore od strani poklicanih na prizadevanje in stroške planinarskega kluba »Sljeme« v Zagrebu. V njem pa se ne kaže samo ena znamka kakor n. pr. v »Zlatorog« ime prof. Ravnika; njegov »objektivni« del je delo znanega fotomojstra K. Koraneka z Dunaja, subjektivno pa nosi

film jasen žig geografskega in etnografskega poznavanja dinarskega gorskega sveta, ki si ga je pridobil na napornih študijskih popotovanjih g. dr. Branimir Gušić, zagrebški zdravnik, obenem geograf in etnograf ter predsednik kluba »Sljeme«. V tej srečni delitvi dela se mi zdi, da je treba gledati glavni vzrok, da je to filmsko podjetje uspelo do tako visoke mere in do nedeljenega priznanja.

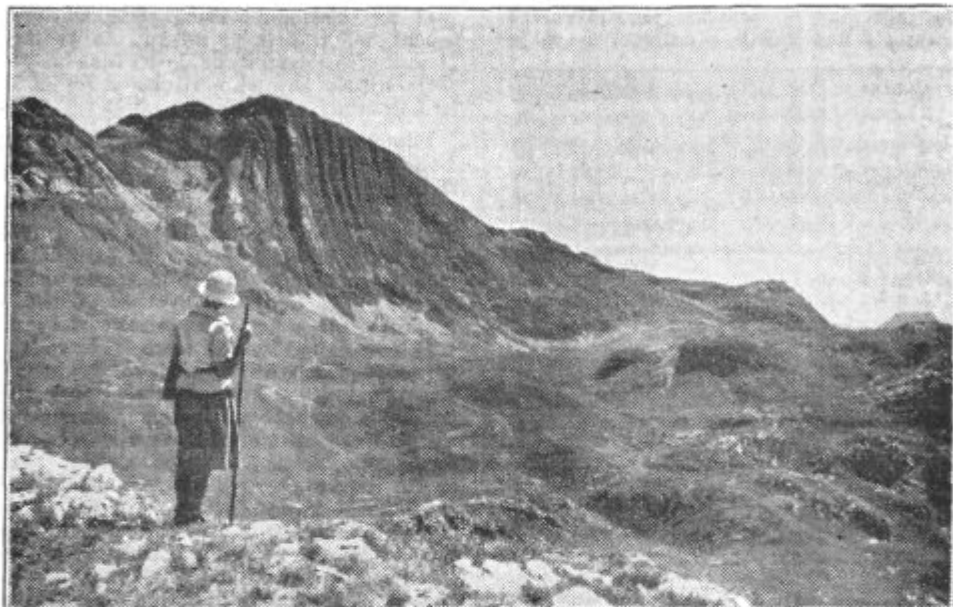
Filmovane pokrajine spadajo med najbolj odročne dele Jugoslavije, saj so oddaljene od Zagreba po več sto kilometrov železniške kakor avtobusne vožnje. Zaradi tega jih ni bilo mogoče posneti drugače kakor v kratkem odmerjenem času 26 dni, brez ozira na to, ali je bilo vreme ugodno ali ne. Oba podjetna tovariša, Gušić in Koranek, sta v tem času strnila v filmski trak vse najznačilnejše slike iz prirode in življenja tamkajšnjih krajev. Predstavila sta nam krče v njihovih treh dimenzijah, predočila na bežečem traku prostrane pašne planjave pa globoko vrezane rečne kanjone in visoko pod nebo štrleče, raztrskane gorske grebene s strmo izdolbenimi ledniškimi krmicami in kopianjami pa nedotčnimi jezери. Poleg geomorfoloških značilnosti, ki se kažejo posebno v razlikah med travnatimi planjavami in kamenitimi kraškimi goličavami, nam stopa na mnogo mestih pred oči celo hribinska zgradba pokrajine: Prutaš in Sareni pasovi



Suško jezero

nam od daleč vidno označata pisanost hribinske zgradbe že s svojima samima imenoma. Da je naše občudovanje Gušičevega geografskega občutja tem večje, moramo pomisliti še na to-le dejstvo. V g. Gušiču in njegovi družici g. Marjani, profesorici v Zagrebu, je videl »Durmitor« turista i filmovanje obenem prvičrat v

svoji pisani zgodovini, dočim sta dobi prvih gorskih pohodov Baltazarja Hacqueta na eni, a Ravnikovega filmovanja na drugi strani pri slovenskem »Zlatorogu« narazen za dolgo dobo 150 let. (Glej članek »Durmitor«, ki ga je priobčil dr. B. Gušič v geografski številki našega obzornika: knjiga 7., str. 544. Ur.)



Pogled na Prutaš (masiv Durmitorja) — Spredaj soproga dr. Gušiča, gospa Marjana, vztrajna spremljevalka pri znanstvenih raziskovanjih durmitorskega pogorja

Jalovo vedeževanje

Človeštvo trpi krizo prevelike produkcije. To pa je navzlic vsemu prav tako pogubno kakor pomanjkanje. Saj veste: ponekod morajo kmetje žgati svoje žito, ker ga nimajo kam prodati. Obenem pa na Kitajskem toliko ljudi umira od lakote. Ta primer stavi v čudno luč neke prerokbe, ki še niso kdo ve kako stare. Proti koncu prejšnjega stoletja je belgijski general Brialmont razburil svet s svojo razpravo o gospodarski bodočnosti naše zemlje. L. 2300, — je dejal, — bo naš planet premajhen, da bi mogel preživljati vse svoje prebivalstvo. Sicer ne zato, ker bi bilo na zemeljski obli čez 400 let prepičlo prostora, pač pa zategadelj, ker se ne bi pridelalo dovolj živeža. Pred njim je že Malthus povzdignil svarilnj klje. Prirastek človeštva je cenil na 4% na leto, Brialmont na 6,3%, tako da bi leta Gospodovega 2300 šteli nič manj ko 25 milijard kruhojedcev. Naša premišnica ima 510 milijonov km² površine, od teh 874 milijonov zalitih s slano vodo. Če upoštevamo vojne, kakršna je bila svetovna, lakoto in kugo, ki je endemična na Kitajskem, rusko boljševštvo in slične uime, sedanje kakor bodoče,

vendar v 369 še davno ne bi mogli vzpostaviti ravnovesja med proizvodnjo in potrošnjo. Še če cenimo, da 1 hektar ne more poprek rediti nad 3 osebe, ne bi bilo treba čakati 400 let. Brialmont je vzel to številko prav za prav samo zato, da mu ne bi očitali pretiravanja, v resnici je bil preverjen, da napači zla doba veljko prej. A danes? Polozaj je čisto narobe. Ljudem grozi pogibel od preobilice. Preroški napovedi potentatem ne kaže jemati za suho zlato. E. G.

Ali so dojenčki že desničniki?

Nove raziskave o levičarstvu otrok so dognale, da 6-7 mesečni dojenčki enako uporabljajo levo kakor desno roko. Šele po 8. mesecu se pričinja javljati premoč desne roke. Da-li sloni to desničarstvo in levičništvo na podedovanih nagnjenjih, še ni ugotovljeno. Zdi se, da dado otroci v pretežni večini brez navodil prednost desni roki, kakor da manjši del prednost levi. Preko 10% otrok je levičnikov, odraslih pa samo 4 do 5%. To pomeni, da se da levičništvo odvaditi in da je v neznih letih samo slučajno, ne podedovano.

ČLOVEK IN DOM

Praktične knjižne omare

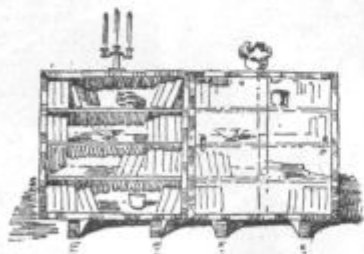
Zakaj se tako bojimo preprostosti? Če imamo nekaj knjig doma, si takoj nabavimo ogromno, težko knjižno omaro, da jih hranimo v njej. Omara je postranskega pomena: knjige, knjige to je glavno! Zakaj imamo prav pri knjigah toliko pretiranega čuta za prostor in reprezentacijo?

Pravi ljubitelj knjig ve, kakšna mora biti knjižna omara. Že od zgodnje mladosti na-



prej stremi za tem, da bi si enkrat po svojem okusu nabavil knjižno omaro. Med tem ko mu počasi rastejo knjige do stropa, sanjari o primernem okvirju za svoje zaklade in navadno ima tak človek prav.

Pri knjižni omari so predali najbolj važni. Treba je določiti primerno širino in dolžino za predale. Nekateri predali morajo biti višji, nekateri nižji, tako da lahko spravljamo knjige različne velikosti. Spodnji del omare, kamor spravljamo revije, časopise in razne nevezane zvezke, mora biti širji in za spoznanje daljši. Obliko oma-



re ne moremo veliko spreminjati, pač pa si lahko izberemo les našim razmeram primerno. Knjižna omara je vedno lepa, naj si bo izdelana iz najfinejšega lesa s steklenimi vratci ali pa iz preprostega lesa, brez vsakega okraska in brez vrat. Samo težkim vratom iz zrezljanega lesa se je treba ogniti. In zakaj naj bi skrivali svoje knjige? Knjižne omare brez vrat imajo to prednost, da lahko večkrat na dan ošinemo lepe knjižne hrbte z ljubečim pogledom. Knjige same so najlepši okras sobe in sploh vsakega prostora.

Paziti moramo samo na to: kdor si noče nabaviti več knjig; tisti naj se drži take omare, kakor vam jo kaže naša prva slika. Kdor pa računa s tem, da si bo svoje zaklade povečal, naj si dobro ogleda našo drugo sliko. Druga omara ima to prednost, da jo lahko poljubno podaljšamo in da omara kljub temu ne izgubi lepe oblike. Če imamo toliko prostora, da lahko zastavimo vse stene s takimi knjižnimi omarami, tedaj nam ni treba za to sobo nobenega drugega okraska več.



Predale, ki se se težko odpirajo, namažemo ob straneh z milom ali z oljem. Takoj, ko so stranske stene predala dovolj namažane, se bo dal brez težave odpirati in zapirati.



Kljub gospodarski krizi bomo našli gotovo še toliko drobiza, da si kupimo dva ali pa tri hijacintnega mole. Postaviti jih moramo v vodo v nezakurjeni sobi v kakem temnej-

šem kotu. Po treh tednih bodo začele korenine poganjati in tedaj postavimo čaše lahko na okno.

Rastlina počasi vzdiguje zimsko pokrivalce, ki potem samo od sebe odpade. Kdor skrbno pazi, da menja vsakih osem dni vodo in da ostane med koreninami nekaj milimetrov prostora, bo za Božič doživel na svojem oknu pravi cvetlični čudež.



Črne operacijske dvorane

Operacijske dvorane in vsa oprema v njih se izvršuje le v beli barvi. Rusi, ki so prav tako iz principa zavrgli vse tradicije, izvršujejo operacijske dvorane v novih bolnicah v strogi črni barvi. To novost zago-

varjajo ruski zdravniki s tem, da so čistilne metode že tako izpopolnjene, da barva ne igra prav nobene vloge več pri sistematičnem desinficiranju operacijskih prostorov. Črna barva pa je mimo tega za kirurga mnogo bolj prijetna, ker ga ne slepi in obrača vso njegovo pozornost na delo.



Vse moderno je prastaro . . .



Zgoraj: borba rimskih gladiatorjev. Spodaj: Len Johnson (levo) črni boksač v borbi z Belgijcem Briscotom.

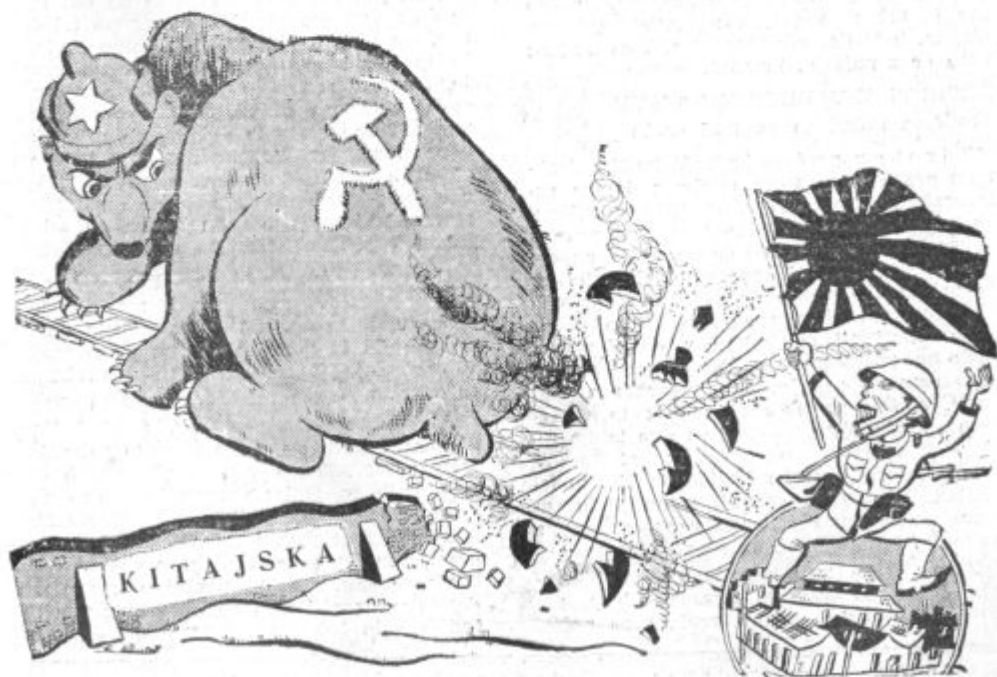
Karikatura



Neuspeh londonske konference za okroglo mizo



Runciman, angleški trgovinski minister



Cicikar

Ruski medved: »No, zdaj pa že diši po smodu!«

MIZICA, POGRNI SE!

Tedenski jedilni list

(Od 14.—20. XII.)

Ponedeljek, obed: rujava juha z drobtinovitimi cmoki, nadevano zelje v paradižnikovi omaki z rižem, češpljev kompot. Večerja: zdrobov pečenjak z brusnično omako.

Torek, obed: ječmen s prekajeno svinjino, kislá repa, krompirjeva kaša, jabolčni kompot. Večerja: kruhovi cmoki z maslom in drobtinami, solata.

Sreda, (kvatrna) obed: juha iz kislega zelja, poparjen kruh z ocvrtimi jajci, jabolčni zvitak. Večerja: šča v omaki s krompirjevimi svaljki.

Četrtek, obed: na goveji juhi zdrobovi žličniki, govedina garnirana z ohrovtom, praženim krompirjem in čebulno omako. Večerja: pečenice z grahovo kašo.

Petek, obed: pretlačena krompirjeva juha z rižem, kapucinski štrukelj. Večerja: domači lptavski sir in krompir v oblicah, čaj.

Sobota, (švaterná) obed: prežgana juha z isajčnimi kockami, cvetača z maslom, španska grmada. Večerja: polnovka pripravljena kakor golaž, s krompirjem.

Nedelja, obed: ragu-juha, pečen zajčji hrbet garniran s prliškimi krompirjem, indriva, jabolčna pita. Večerja: omelete z gnjatjo, kompot.

RECEPTI K JEDILNEMU LISTU

(količina računana za 4—5 oseb)

Zdrobov pečenjak. V lončku žvrkljam pol litra mrzlega mleka z dvema rumenjaka, soljo in četrt litra pšeničnega zdroba. Ko je gladko testo, ga pustim dobre pol ure počivati, da se zdrob napne. Nato primešam trd sneg od dveh beljakov in pol žličice pečilnega praška. V pekaču ali prostorni kozici segrejem eno dobro žlico masti ali masla in v vroče vlijem testo in postavim v pečico. Ko se spodaj lepo rumeno zapeče, ga razkosam z vilicami, zložim na pogret krožnik in potresem s sladkorjem. — Speče se ga lahko tudi na odprtem plinskem kuhalniku. V tem primeru je treba kozico pokriti in pečenjak, ko je na spodnji strani lepo rumeno zapečen, z vilicami razkosati in še nekoliko časa pustiti, da se peče.

Poparjen kruh z ocvrtimi jajci. Približno četrt kilograma belega, pekovskega starega kruha, zrežem na večje,

tanke rezine, zložim jih v lonec in z vročo, slano vodo poparim, hitro odcedim in zvrnem na gorak krožnik, zabelim z maslo in drobtinami in obložim z ocvrtimi jajci, in sicer po eno jajce na osebo.

Kapucinski zavitek (štrukelj). Na deseti zdroblim med 28 dkg presejane moke 14 dkg presnega masla, eno jajce, en rumenjaka, 2 in pol dkg kvasa raztopljenega v mlačnem mlieku, žlico sladkorja in nekoliko soli. Testo gnetem toliko časa, da je gladko in dela mehuroke, nato ga pokrijem s skledo in pustim pol ure počivati. Med tem skuham 14 dkg sladkorne sipe z dvema decilitri vode; primešam 20 dkg olupljenih in zmletih mandljev, nastrgane lupinice od pol limone, 7 dkg rozin in tri žlice ruma. Testo razvaljam v podolgasto plast in ga namažem z ohlajenim nadevom za prst od roba, nato ga zapognem od obeh daljših strani proti sredi, položim na namažan pekač, pokrijem s prtom in postavim na toplo, da vzhaja, nato ga spečem. Potem skuham 14 dkg zribane čokolade s 14 dkg sladkorja, tremi žlicami vode in pol žlice kisa. Ko se zgotovi, vlijem še vroče čez pečeni zavitek in postavim v hlad, da se strdi čokolada.

Španska grmada. Od bele, dan stare štruce kruha narežem za prst debele rezine, jim obrežem skorjo in po eni strani na maslu ocvrem. Nato prevrem tri deciliterke vina s cimeto, limonino lupinico in 10 dkg sladkorja. Še v gorkoga pomakam ocvrte rezine in jih polagam v ognjavarano skledo v plasti. Na vsako plast potresem žlico rozin in debelo zmletih, olupljenih mandljev. Povrhu namažen trd sneg od dveh beljakov, med katerega primešam eno žlico sladkorja in eno žlico marelične marmelade ter postavim še za 10 ali 15 minut v pečico. Serviram v isti posodi.

Ocvrta govedina. Pol ure pred serviranjem, vzamem goveje meso iz juhe in ga zrežem na pol prsta debele rezine. Osolim jih in popram potem pa pomočim v raztepeno jajce, povaljam v drobtinah in ocvrem.

Jabolčni narastek. Štiri beljake stepem v kotličku v tri sneg in primešam štiri rumenjake, 7 dkg sladkorja, 5 dkg olupljenih in zmletih mandljev, eno pest opranih rozin, 5 polnih žlic na gosto skuhanih in pretlačenih jabolč. in dve napolnjeni žlici finih drobtin. Zmes vložim v dobro pomazan, z drobtinami potresen model in spečem. Pečenega oblijem z vinskim šodójem in takoj serviram.

Na 100.000 prebivalcev je letnih ločitev:	
Sovjetska Rusija (samo RSFSR)	305,7
Amerika	163,3
Avstrija	89,6
Japonska	79,1
Švica	67,5
Danska	66,0
Francija	47,1
Anglija in Wales	8,6

To ne pomeni, da je ta ali ona država bolj prikladna za zakone. Marsikoga bo močno iztreznilo, če ve, da se v Angliji le tako redko ločujejo, ker je tam sodno postopanje najdražje.

Mačka vedno znova lovi miši — mnogi ločenci se radi spet poročijo. L. 1928 se je v Nemčiji 23.076 ločenih mož in 18.436 ločenih žensk spet poročilo. V 4.557 primerih se je ločen mož poročil s kako ločeno ženo.

Skeptiki pravijo, da se zakoni sklepajo v nebesih, ker ljudje potem treščijo z oblakov na trdo zemljo. A tisti, ki jih ženitev veseli, se ne zmenijo za dvome in se najbrž tudi ne bodo dali oplašiti po bridkih naukih ločitvene statistike.

Tako nastajajo čudne življenjske zveze. L. 1928 se je poročilo v Nemčiji 6484 mož in 1091 žensk, ki so bili stari že nad 60 let. Posebno občudujemo pogum starih ženi-

nov, ko slišimo, da se jih je 9 odločilo poročiti ženske, ki še niso stare 20 let. Stare dame so očitno pametnejše. Samo ena od njih si je izvolila moža, ki je bil šele 29 let star. Rado se poroča mlado z mladim in nihče ne prekaša zakonskega parčka, ki se je že vezal za življenje — upajmo — ko »ona« še ni bil star 19, »ona« pa še ne 16 let.

Dr. I. Adler.

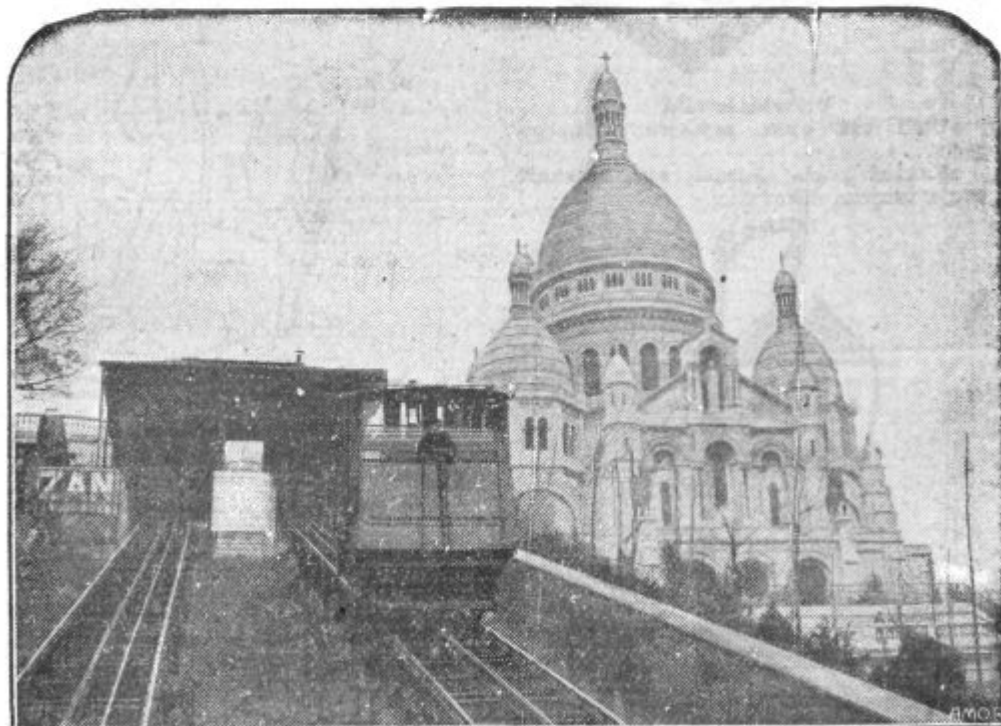
Pluta

ali probkovina se dobiva v južni Evropi od nekega hrasta, nazvanega plutec. Skorja tega drevesa je jako debela in rodi vsako leto nove plasti. Vsakih 8 let pa se plasti olupijo same po sebi, vendar boljše vrste se dobljo, ako se lubje poprej obeli.

Oljni madeži v tkanini

Oljne maroge se dajo odpraviti iz kakršnega koli blaga na ta način. Umazano mesto posuj s suhim mavcem, ki ga obnoviš vsak drugi dan. To storiš 8 do 10 krat, kolikršna je pač lisa. Čez 14 ali 20 dni se blago izpepo o pegi ni sledu ne tiru.

Pariške znamenitosti izginjajo



Znamena vzpenjaca na Montmartru, ki je zaradi nagio narasčajočega avtomobilskega prometa postala nepotrebna in jo bodo zdaj odstranili

HUMOR V SLIKAH



Cowboy kot ribič



Pri vedeževalki

»Ubili vas bodo, razčetririli in pojedli...«

»Kakšna smola! Pozabil sem natakčiti svoje usnjene rokavice!«



Hišica — varna pred tatovi



»Povej mi po resnici: ali sem res edini moški, ki ga ljubiš?«

»Seveda, dragi — edini in najboljši med vsemi!«



Moderna mladina

»Kako dolgo pa si bila zaročena z njim?«

»Ne vem — ura se mi je bila ustavila!«

